Прокуратура України

ГЕНЕРАЛЬНА ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Головне управління
захисту прав і свобод громадян, інтересів держави,
нагляду за додержанням законів спецпідрозділами та іншими
органами, які ведуть боротьбу
з організованою злочинністю і корупцією

Відділ досліджень проблем кримінального провадження

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

зі здійснення прокурорського нагляду
за додержанням законів при застосуванні заходів
забезпечення кримінального провадження

Київ
2014

УДК 343.16

Схвалено рішенням науково-методичної ради
при Генеральній прокуратурі України
і рекомендовано для використання у практичній роботі
(протокол № 6 від 21 листопада 2014 року)

Методичні рекомендації зі здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження / О.І. Заліско, М.В. Банчук, М.В. Рябенко, В.В.Мухін, О.Г.Наджафов, К.Є.Назарчук, А.П.Слободзян, УльмерЕ.С.– К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – 120 с.

Автори:

Заліско Олег Ігорович – заступник Генерального прокурора України – начальник Головного слідчого управління, старший радник юстиції;

Банчук Микола Васильович – старший помічник Генерального прокурора України з особливих доручень Апарату Генерального прокурора України, державний радник юстиції 2 класу;

Рябенко Максим В'ячеславович – начальник управління нагляду за додержанням законів спецпідрозділами та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю і корупцією, Генеральної прокуратури України, старший радник юстиції;

Мухін Віталій Володимирович – начальник відділу досліджень проблем кримінального провадження Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, старший радник юстиції;

Наджафов Олександр Гусейнович – начальник відділу Генеральної прокуратури України, старший радник юстиції;

Назарчук Костянтин Євгенович – провідний науковий співробітник відділу досліджень проблем кримінального провадження Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, старший радник юстиції;

Слободзян Алла Петрівна – старший науковий співробітник відділу досліджень проблем кримінального провадження Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, юрист 3 класу.

Ульмер Еліна Станіславівна – старший прокурор організаційно-методичного відділу управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих центрального апарату, радник юстиції

УДК 343.16

© Генеральна прокуратура України, 2014
© Національна академія прокуратури України, 2014

З М І С Т

Перелік умовних скорочень..... 5

ВСТУП..... 6

РОЗДІЛ 1.
Загальна характеристика заходів забезпечення кримінального провадження 7

1.1. Нормативно-правові основи застосування заходів забезпечення кримінального провадження..... 7
1.2. Поняття та види заходів забезпечення кримінального провадження 11
1.3. Загальні правила (підстави і порядок) застосування заходів забезпечення кримінального провадження..... 13

РОЗДІЛ 2.
Прокурорський нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених у главах 11–17 КПК України... 24

2.1. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід..... 24
2.2. Накладення грошового стягнення..... 35
2.3. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом..... 38
2.4. Відсторонення від посади 44
2.5. Тимчасовий доступ до речей і документів 48
2.6. Тимчасове вилучення майна 56
2.7. Арешт майна..... 59

РОЗДІЛ 3.
Прокурорський нагляд за додержанням законів під час застосування запобіжних заходів 66

3.1. Особисте зобов'язання 66
3.2. Особиста порука 71
3.3. Застава 76
3.4. Домашній арешт 87
3.5. Тримання під вартою 96
3.6. Затримання як тимчасовий запобіжний захід 102

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ 114

Перелік умовних скорочень

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
КЗПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗУ – Закон України
КК України – Кримінальний кодекс України
КМУ – Кабінет Міністрів України
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС України – Міністерство внутрішніх справ України
СБУ – Служба безпеки України
ЦК України – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Кримінальний процесуальний кодекс України став сучасним, демократичним інструментом, спрямованим на реалізацію судово-правової реформи, який закріпив низку інститутів, що суттєво змінили кримінальне процесуальне законодавство України.

Кримінальне провадження неможливе без застосування у випадках, визначених законом, певних заходів примусу.

Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені КПК України заходи примусового характеру, які застосовуються за наявності підстав та в порядку, встановлених законом, з метою запобігання і подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати вирішенню завдань кримінального провадження, забезпеченню його дієвості. Їх метою є досягнення дієвості цього провадження.

Установлення загальних правил застосування заходів забезпечення кримінального провадження має важливе значення для правозастосовної діяльності: сприяє її цілісності, а також дотриманню прав учасників кримінальних процесуальних відносин.

Аналіз законодавчо визначеного переліку заходів забезпечення кримінального провадження дає підстави стверджувати, що в їх основу покладено можливість застосування кримінально-процесуального примусу з метою попередження протиправної поведінки, виключення можливості підозрюваного, обвинуваченого ухилитися від слідства та суду, перешкодити виявленню, збиранню чи зберіганню доказів.

Завданням методичних рекомендацій є надання теоретичної і практичної допомоги у питаннях про підстави та порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при їх застосуванні.

РОЗДІЛ 1
Загальна характеристика заходів забезпечення кримінального провадження

1.1. Нормативно-правові основи застосування заходів забезпечення кримінального провадження

Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені кримінальним процесуальним законом процесуальні засоби державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими на те органами (службовими особами), які здійснюють кримінальне провадження у чітко визначеному законом порядку стосовно осіб, котрі залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, для запобігання та припинення їхніх неправомірних дій, забезпечення виявлення і закріплення доказів з метою вирішення завдань кримінального провадження, досягнення його дієвості. Під останнім слід розуміти вирішення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, у розумні строки, з дотриманням принципу процесуальної економії.

Основною правовою підставою для застосування заходів кримінального провадження є Конституція України, КПК України, Закон України «Про прокуратуру» та інші нормативно-правові акти, що регулюють дотримання прав та законних інтересів людини і громадянина. У них ідеться, зокрема, про певні юридичні обставини й умови, що встановлюють можливість застосування вказаних заходів процесуального примусу.

Відповідно до положень ст.ст. 3, 8, 21–68 Конституції України саме держава виступає гарантом прав людини. Однак на рівні гарантування захисту прав і свобод людини держава може також їх обмежити з метою запобігання злочинності.

У Розділі II Кримінального процесуального кодексу України визначено порядок обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження.

Розділ VI КПК України містить норми про ***особливі порядки кримінального провадження.*** Окремими нормами Кодексу визначено наступні запобіжні заходи:

– до неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ч. 1 ст. 493 КПК України);
– до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані судом такі запобіжні заходи: передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ч. 1 ст. 508 КПК України);
– до особи, щодо якої виникає питання забезпечення її видачі (екстрадиції), застосовується екстрадиційний арешт (ст. 584 КПК України).

У виняткових випадках, визначених у КПК України, заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися і без ухвали слідчого судді, суду: § 2 глави 18 передбачає можливість затримання особи без ухвали слідчого судді, суду; ст. 168 КПК України дає можливість тимчасово вилучати майно під час здійснення затримання в порядку, визначеному ст.ст. 207 та 208 КПК України.

Окрім цього, в Розділі IX КПК України, в якому встановлено порядок міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, наведено визначення терміна «екстрадиційний арешт», що означає застосування запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції) – п. 9 ст. 541 КПК України.

У п. 10 цієї статті також наведено визначення терміна «тимчасовий арешт», під яким розуміють взяття під варту особи, розшукуваної за вчинення злочину за межами України, на строк, визначений у КПК України або міжнародному договорі України, до отримання запиту про видачу (екстрадицію). Більш де-

тально порядок застосування регламентується у ст.ст. 583, 584 КПК України.

Прокурори повинні також враховувати, що положення КПК України ґрунтуються на Концепції реформування кримінальної юстиції України, Рекомендаціях R (2000) 19 Комітету міністрів держав – членів Ради Європи «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства» та відповідають принципам неухильного додержання вимог міжнародних договорів, зокрема: Загальної декларації прав людини (1948 р.); Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.); Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах (1993 р.); Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1973 р.); Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.); Основних принципів застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (1990 р.); Керівних принципів, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування (1990 р.); Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями (1955 р.); Декларації про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1975 р.); Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.); Зводу принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином (1980 р.); Мінімальних стандартних правил ООН у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійських правил) (1990 р.); Основних принципів поводження із в'язнями (1990 р.); Мінімальних стандартних правил ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінських правил) (1985 р.); Конвенції про права дитини (1989 р.); Правил ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.); Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1987 р.); Паризької хартії для нової Європи (1990 р.).

Прокурорам у своїй діяльності варто застосовувати обґрунтовані посилання на рішення Європейського суду з прав людини з метою запобігання порушенням прав людини і громадянина. Зокрема, застосування альтернативних заходів розглядалось у справах «Летельє проти Франції» (12369/86, 26 червня 1991 року); Мамедова проти Росії (7064/05, 1 червня 2006 року); Бонншо проти Швейцарії (8224/78, 5 грудня 1979 року); Пунцельт проти Чехії (31315/96, 25 квітня 2000 року); Іванчук проти Польщі (25196/94, 15 листопада 2001 року); Мангурас проти Іспанії (12050/04, 8 січня 2009 року); Манчіні проти Італії (44955/98, 2 серпня 2001 року).

Крім того, прокурор повинен бути ознайомлений із відомчими наказами, інструкціями, іншими документами, що визначають законність застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Серед зазначених нормативних актів варто вказати такі:

- наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні»;
- Інструкція з діловодства в органах прокуратури України, затверджена наказом Генерального прокурора України від 15 січня 2013 року № 3 (зокрема, з метою виклику підозрюваного чи обвинуваченого);
- Інструкція про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, затверджена наказом МВС України від 31 жовтня 2013 року № 1845/24377;
- Положення про порядок застосування електронних засобів контролю, затверджене наказом МВС України від 9 серпня 2012 року № 696.

Також варто враховувати рекомендативну позицію судів, зокрема:

- інформаційний лист ВССУ «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 3 жовтня 2012 року;

– лист ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання застосування розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України» від 26 листопада 2012 року № 1735/0/4-12;
– лист ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 4 квітня 2013 року;
– узагальнення ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 7 лютого 2014 року;
– інформаційний лист ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод і інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 5 квітня 2013 року.

1.2. Поняття та види заходів забезпечення кримінального провадження

Заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися до різних суб'єктів – підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, інших осіб залежно від характеру конкретного заходу, обставин кримінального провадження, а також поведінки при його застосуванні. Проте в законі стосовно кожного виду цих заходів чітко визначено коло осіб, щодо яких їх може бути застосовано.

Правообмежувальний характер цих заходів обумовлює необхідність встановлення системи гарантій, які забезпечують їх законне та обґрунтоване застосування. Відповідно до КПК України до них належать:

1) загальна умова застосування заходів забезпечення кримінального провадження – лише після реєстрації заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення у ЄРДР;

2) нормативність підстав, меж і порядку їх застосування;

3) можливість їх застосування, за загальним правилом, лише за рішенням слідчого судді або суду (винятком є виклик слідчим, прокурором, порядок здійснення якого передбачено ст.ст. 133, 135, 136, 137, 138, 139 КПК України; тимчасове вилучення майна, передбачене ст.ст. 167, 168, 169 КПК України; законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою, підстави та порядок яких установлено ст.ст. 207, 208 КПК України);

4) нормативний характер вимог до змісту клопотання, яким ініціюється вирішення слідчим суддею чи судом питання про їх застосування;

5) встановлення строків цих заходів і порядку їх продовження;

6) юридична відповідальність за незаконне застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі і кримінальна (ст.ст. 371, 372, 373 КК України).

Перелік заходів забезпечення кримінального провадження, встановлений ч. 2 ст. 131 КПК України, є вичерпним, що усуває можливість застосування при здійсненні кримінального провадження будь-яких інших заходів його забезпечення. Відповідно до вказаної норми визначено такі *види заходів забезпечення кримінального провадження:* 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи.

Окремо варто зауважити, що запобіжні заходи, систему яких закріплено в ст. 176 КПК України, мають на меті забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджа-

ти кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Наявність специфічної мети та запобіжний характер цих заходів обумовили необхідність зарахування їх до окремої групи заходів забезпечення кримінального провадження, порядок застосування яких передбачено у Главі 18 КПК України.

1.3. Загальні правила (підстави і порядок) застосування заходів забезпечення кримінального провадження

У ст. 132 КПК України визначено загальні положення, що є обов'язковими при застосуванні всіх заходів забезпечення кримінального провадження. В нормах, які регулюють порядок застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, ці положення можуть конкретизуватися залежно від особливостей того чи іншого заходу. Прокурору необхідно належним чином розмежовувати підстави для прийняття рішення про застосування заходів кримінального провадження (ч. 1 ст. 131 КПК України) та підстави для їх виконання.

Поєднання заходів забезпечення кримінального провадження із застосуванням примусу, втручанням державних органів у сферу прав людини викликає необхідність встановлення законодавцем дієвих гарантій забезпечення законних інтересів осіб, які залучаються до участі у кримінальному провадженні. Однією з таких гарантій є судовий контроль законності обмеження конституційних прав і свобод людини при здійсненні кримінального провадження, який на досудовому розслідуванні здійснюється слідчим суддею.

Так, за загальним правилом, юридичною підставою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є ухвала слідчого судді або суду. Втім, у виняткових випадках, визначених у КПК України, заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися і без ухвали слідчого судді, суду. До них, зокрема, належать: виклик особи слідчим та прокурором, який здійснюється в порядку, встановленому

ст.ст. 133–139 КПК України; тимчасове вилучення майна, передбачене ст.ст. 167–169 КПК України; затримання особи (ст.ст. 207, 208 КПК України).

Віднесення прийняття процесуального рішення, тобто ухвали, про застосування заходів кримінального провадження до виключної компетенції суду відповідає європейським стандартам у галузі прав людини. Так, у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Клас та інші проти Федеративної Республіки Німеччина» (1978 р.) зазначено, що принцип верховенства права виходить, зокрема, з того, що втручання органів виконавчої влади у права окремих осіб повинно перебувати під ефективним контролем, який звичайно має забезпечуватися судовою системою, у всякому разі, як останньою інстанцією; судовий контроль надає найкращі гарантії незалежності, неупередженості і належної процедури.

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження подається сторонами кримінального провадження до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування.

Прокурору необхідно пам'ятати, що, вирішуючи питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у кожному випадку розгляду відповідних клопотань слідчі судді зобов'язані:

- сумлінно і принципово здійснювати повноваження із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, діяти у межах і відповідно до вимог закону;
- перевіряти наявність об'єктивної необхідності та виправданість такого втручання у права і свободи особи, з'ясовувати можливість досягнення мети, на яку посилається автор клопотання, без застосування цих заходів;
- зважати, що незалежно від визначеного процесуальним законом суб'єкта ініціювання застосування заходів забезпечення обов'язок довести наявність трьох необхідних складових для їх застосування (ч. 3 ст. 132 КПК України) покладається на слідчого та/або прокурора;

– враховувати, що докази на підтвердження обставин, викладених у клопотанні про застосування заходів забезпечення, подаються особою, яка заявляє таке клопотання;
– пам'ятати, що суддя, який брав участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, згідно з ч. 1 ст. 76 КПК України не має права брати участь у цьому ж провадженні в суді як першої, так і апеляційної та касаційної інстанцій, а також при перегляді судових рішень Верховним Судом України або за нововиявленими обставинами.

Варто зауважити, що лише з дозволу та на підставі ухвали слідчого судді проводяться процесуальні дії, під час яких має місце суттєве тимчасове обмеження прав та інтересів осіб. До переліку таких дій, крім негласних слідчих (розшукових), належать окремі слідчі (розшукові) дії, більшість заходів забезпечення кримінального провадження й інші процесуальні дії, а саме: привід (ч. 2 ст. 140 КПК України); накладення грошового стягнення (ч. 2 ст. 144 КПК України); тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ч. 2 ст. 148 КПК України); відсторонення від посади (ч. 2 ст. 154 КПК України); тимчасовий доступ до речей і документів (ч. 2 ст. 159 КПК України); арешт майна (ч. 2 ст. 170 КПК України); запобіжні заходи (ч. 4 ст. 176 КПК України); знищення, передача для технологічної переробки або для реалізації речових доказів за відсутності згоди власника (ч. 6 ст. 100 КПК України); обшук (ч. 2 ст. 234 КПК України); огляд житла чи іншого володіння особи за відсутності добровільної згоди особи, яка ним володіє (ч. 2 ст. 237 КПК України); слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, за відсутності добровільної згоди особи, яка ним володіє (ч. 5 ст. 240 КПК України); примусове відібрання біологічних зразків для експертизи (ч. 3 ст. 245 КПК України); примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242, ч. 2 ст. 509 КПК України) тощо.

При визначенні територіальної підсудності розгляду клопотань про забезпечення заходів кримінального провадження слід пам'ятати, що фактичне місцезнаходження структурного підрозділу не є визначальним фактором для вирішення питання щодо

місця розгляду клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, оскільки територіальна підсудність повинна визначатись не за фактичним місцем розташування слідчого підрозділу, а за місцем знаходження (реєстрації) відповідного державного органу, який є юридичною особою та в складі якого знаходиться слідчий підрозділ. У випадку проведення досудового розслідування слідчою групою клопотання щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження також розглядаються слідчим суддею місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що здійснює відповідне розслідування. Підставою для визначення територіальної юрисдикції суду першої інстанції при розгляді клопотань щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження є постанова керівника відповідного органу досудового розслідування про створення слідчої групи, в якій визначено місце проведення досудового розслідування.

У разі задоволення відводу (самовідводу) слідчому судді та неможливості передання клопотання на розгляд іншому слідчому судді чи в інших випадках неможливості здійснення повноважень щодо судового контролю слідчим суддею належного суду питання підсудності розгляду відповідних клопотань, враховуючи зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК України, має вирішуватися у порядку, передбаченому ст. 34 КПК України.

Крім слідчого (за погодженням прокурора) та прокурора, мають право подавати клопотання до слідчого судді про застосування:

- судового виклику – підозрюваний, його захисник, потерпілий, його представник (ст. 134 КПК України);
- тимчасового доступу до речей і документів – сторони кримінального провадження (ст. 160 КПК України);
- арешту майна – цивільний позивач (ст. 171 КПК України).

За відсутності згоди (погодження) прокурора слідчий не вправі звертатися до слідчого судді з клопотанням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також про проведення слідчих (розшукових) дій, крім випадків, передбачених КПК України.

Слідчий суддя, в тому числі й суд (під час судового провадження), вправі у порядку та на підставах, визначених законом, із власної ініціативи застосувати такі заходи забезпечення кримінального провадження: здійснення судового виклику певної особи (ст. 134 КПК України), накладення грошового стягнення (ч. 2 ст. 144 КПК України), прийняття рішення про здійснення приводу підозрюваного, обвинуваченого або свідка (ч. 2 ст. 140 КПК України).

У межах одного кримінального провадження клопотання про застосування заходів забезпечення, у тому числі запобіжних заходів, вноситься щодо кожної особи окремо.

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні надати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

До клопотання слідчого, прокурора про застосування заходів забезпечення кримінального провадження додаються: 1) витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження – у всіх без винятку випадках; 2) копії матеріалів, якими сторона кримінального провадження, що подала відповідне клопотання, обґрунтовує свої доводи (ст.ст. 141, 145, абз. 2 ч. 2 ст. 150, абз. 2 ч. 2 ст. 157, абз. 2 ч. 2 ст. 171 КПК України). Такі ж копії матеріалів, з огляду на зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК України, мають долучатися й до клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів; 3) документи, які підтверджують надання підозрюваному, в тому числі й обвинуваченому, копії клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання (абз. 2 ч. 2 ст. 150, абз. 2 ч. 2 ст. 157 КПК України). При цьому в разі подання клопотань щодо кількох осіб у рамках одного кримінального провадження слідчий суддя має перевірити належність, достовірність і допустимість доказів стосовно кожної особи окремо.

Витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, долучені до клопотання копії документів мають бути належним чином засвідчені. Слід пам'ятати, що матеріали оперативно-розшукових справ та інші матеріали, які мають встановлений гриф таємності, слідчому судді не надаються, якщо у нього відсутній відповідний допуск до роботи з таємними документами.

Відповідно до положень КПК України слідчий суддя має розглянути клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження у визначений законом термін. Зокрема, клопотання про:

– привід – розглядається у день надходження клопотання;
– грошове стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади – не пізніше трьох днів із дня надходження клопотання;
– тимчасовий доступ до речей і документів, враховуючи зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК України, – розглядається не пізніше трьох днів із дня надходження клопотання до суду. У разі якщо особа, яка подала клопотання, обґрунтує у ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя має невідкладно розглянути зазначене клопотання;
– арешт майна, яке не було тимчасово вилученим, – розглядається не пізніше двох днів із дня надходження відповідного клопотання до суду (ч. 1 ст. 172 КПК України). Водночас ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна має бути постановлено (тобто розглянуто) не пізніше сімдесяти двох годин із дня надходження до суду відповідного клопотання (ч. 6 ст. 173 КПК України).

Повне фіксування судового розгляду клопотання щодо застосування запобіжного заходу (за допомогою звукозаписувального технічного засобу) здійснюється у разі наявності клопотання однієї зі сторін про таке фіксування. За його відсутності фіксування судового розгляду за допомогою технічних засобів не здійснюється, що не позбавляє секретаря судового засідання обов'язку вести журнал судового засідання.

Після розгляду клопотання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження слідчий суддя вправі по-

становити ухвалу про: 1) задоволення клопотання; 2) відмову у задоволенні клопотання; 3) повернення його для усунення недоліків, якщо клопотання подано слідчому судді без додержання вимог, визначених відповідною нормою КПК України. Зокрема, прокурору повертається клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та про відсторонення від посади, якщо воно подано без додержання вимог ст.ст. 150, 155 КПК України відповідно (ч. 3 ст. 151, ч. 2 ст. 156 КПК України), прокурору чи цивільному позивачу, якщо клопотання про арешт майна не відповідає вимогам ст. 171 КПК України (ч. 3 ст. 172 КПК України). З огляду на зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК України, беручи до уваги, що такий захід забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів є найбільш поширеним з-поміж інших, вважаємо, що в разі невідповідності клопотання про його застосування вимогам ч. 2 ст. 160 КПК України слідчий суддя вправі повернути його прокурору для усунення недоліків. Слід зазначити, що підстави повернення клопотання мають бути належним чином обґрунтовані, а недоліки, які потребують усунення, такими, що могли перешкодити постановленню слідчим суддею законного та обґрунтованого рішення.

Ухвала слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження повинна відповідати вимогам закону, містити чіткі формулювання, вказівку на вчинення конкретних дій. Наприклад, надати (ким та кому) тимчасовий доступ до речей і/або документів (яких саме) чи надати тимчасовий доступ до речей і/або документів та можливість вилучити їх.

В ухвалі про задоволення клопотання щодо застосування заходу забезпечення кримінального провадження слідчий суддя повинен зазначити строк її (ухвали) дії, враховуючи, що: 1) для запобіжних заходів, арешту майна цей строк є пропорційним строку досудового розслідування – два місяці; 2) строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади не може становити більше двох місяців, а строк дії тимчасового доступу до речей і документів – більше одного місяця. Потрібно зазначити, що в разі нездійснення представником

правоохоронного органу протягом визначеного в ухвалі слідчого судді строку доступу до речей і документів слідчий за погодженням із прокурором або прокурор має звернутися з клопотанням ще раз, зазначивши, крім іншого, обставини, що завадили йому здійснити такий доступ у межах визначеного в ухвалі слідчого судді часу.

Сплив строку дії ухвали про застосування заходу забезпечення кримінального провадження свідчить про припинення цього заходу забезпечення та поновлення прав і свобод особи, щодо якої його застосовано або інтересів якої він стосувався.

За клопотанням прокурора слідчий суддя відповідно до строку досудового розслідування може продовжити застосування заходів забезпечення кримінального провадження: відсторонення від посади, тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та запобіжних заходів. Останні, зокрема, можуть бути продовжені у межах досудового розслідування до шести місяців – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої тяжкості або середньої тяжкості; до 12 місяців – щодо тяжких та особливо тяжких злочинів.

Питання про скасування заходів забезпечення кримінального провадження розглядається у порядку, передбаченому ст.ст. 147, 158, 174 КПК України. Зауважимо, що згідно з ч. 1 ст. 147 КПК України клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення розглядається слідчим суддею, судом (під час судового розгляду), який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення. Такий підхід, враховуючи зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК України, доцільно використовувати й при розгляді клопотань про скасування відсторонення від посади та арешту майна. *Слідчий суддя скасовує ці заходи забезпечення лише у випадках:*

– визнання доводів особи, яка не була присутня при прийнятті рішення про накладення грошового стягнення, щодо безпідставності застосування такого заходу обґрунтованими. Рішення за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення оскарженню не підлягає;

– надходження від прокурора або підозрюваного/обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, клопотання про те, що у подальшому застосуванні такого заходу немає потреби. Рішення за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про відсторонення від посади, на відміну від ухвали слідчого судді про відсторонення від посади або відмову у ньому (п. 11 ч. 1 ст. 309 КПК України), оскарженню не підлягає;
– надходження від підозрюваного/обвинуваченого, його захисника, законного представника, іншого власника чи володільця майна клопотання про скасування повністю або частково арешту майна, якщо зазначені особи: 1) не були присутні при розгляді питання про арешт майна; 2) доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу немає потреби; 3) доведуть, що арешт накладено необґрунтовано. Рішення за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про арешт майна, на відміну від ухвали слідчого судді про арешт майна або відмову у ньому (п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК України), оскарженню не підлягає. Прокурору необхідно пам'ятати, що у разі подання особами, визначеними у ст. 174 КПК України, скарги на ухвалу слідчого судді суду першої інстанції про арешт майна у зв'язку з необґрунтованістю його накладення вони мають перевірити, чи подавалось цими особами клопотання про скасування цього заходу забезпечення слідчому судді місцевого суду та в разі негативної відповіді на зазначене питання може залишити ухвалу без змін. Іншими словами, на підставі необґрунтованості накладення арешту на майно особи, перелік яких визначено у ч. 1 ст. 174 КПК України, вправі звернутися до слідчого судді суду першої інстанції із клопотанням про скасування ним своєї ухвали (абз. 2 ч. 2 ст. 174 КПК України), а потім, у разі незгоди з прийнятим рішенням, вправі оскаржити ухвалу про арешт майна в апеляційному порядку згідно зі ст. 309 КПК України.

Перелік ухвал слідчого судді суду першої інстанції, що підлягають оскарженню в апеляційному порядку, визначено у ч.ч. 1 і 2 ст. 309 КПК України. Цей перелік є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Подання апеляційної скарги на ухвалу

слідчого судді зупиняє набрання нею законної сили, але не зупиняє згідно з ч. 2 ст. 400 КПК України її виконання, крім випадків, встановлених КПК України.

Прокурору слід знати, що порядок перевірки ухвал слідчого судді, регламентований ст. 422 КПК України, відрізняється від провадження в суді апеляційної інстанції з розгляду судових рішень, ухвалених судом першої інстанції (ч.ч. 1 і 2 ст. 392 КПК України), за предметом оскарження, порядком (зокрема дії, передбачені ст.ст. 398, 399 КПК України, при розгляді скарги на ухвалу слідчого судді не проводяться) і строками розгляду.

Отримавши апеляційну скаргу на ухвалу слідчого судді, суддя-доповідач невідкладно (в день надходження скарги до суду або не пізніше наступного дня) витребовує з суду першої інстанції відповідні матеріали та не пізніш як за день до апеляційного розгляду цієї скарги повідомляє особу, яка її подала, прокурора та інших заінтересованих осіб про час, дату і місце апеляційного розгляду. Варто зауважити, що апеляційна скарга на ухвалу слідчого судді розглядається не пізніш як через три дні, тобто не пізніше четвертого дня з дня її надходження до суду апеляційної інстанції. Визначений у ч. 2 ст. 422 КПК України строк апеляційного розгляду внаслідок використання законодавцем слова «розглядається» свідчить про те, що у цих часових межах суд апеляційної інстанції має розпочати розгляд апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді. Тобто якщо в судове засідання на судовий виклик суду не з'явився учасник кримінального провадження, участь якого відповідно до КПК України чи за рішенням суду є обов'язковою, суд з власної ініціативи може застосувати до нього привід або вжити інших заходів для забезпечення його участі в судовому засіданні та призначити судове засідання на інший день.

Відповідно до ч. 3 ст. 132 КПК України не допускається застосування заходів забезпечення кримінального провадження, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

а) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального про-

вадження (зокрема, ст. 299 КПК України передбачає, що під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою);

б) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться у клопотанні слідчого, прокурора;

в) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

Доцільно наголосити, що доказування перед слідчим суддею, судом наявності підстав для застосування заходів забезпечення кримінального провадження покладено на слідчого та прокурора, у зв'язку з чим вони повинні обґрунтувати необхідність застосування того чи іншого заходу.

Прокурор повинен знати, що відповідно до вимог п. 2 ст. 15 *ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» у районі проведення антитерористичної операції посадові особи, залучені до операції, мають право затримувати і доставляти в органи внутрішніх справ осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення чи інші дії, що перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до антитерористичної операції, або дії, пов'язані з несанкціонованою спробою проникнення в район проведення антитерористичної операції і перешкоджання її проведенню.*

Стаття 15-1 зазначеного Закону регулює особливості превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності.

Так, для відвернення терористичних загроз у районі проведення антитерористичної операції відповідно до кримінального процесуального законодавства України з урахуванням особливостей, встановлених указаним вище Законом, може здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години.

Граничний строк превентивного затримання не може перевищувати 30 діб.

Підставою для превентивного затримання є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою терористичної діяльності.

РОЗДІЛ 2
Прокурорський нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених у главах 11–17 КПК України

2.1. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід

У главі 11 КПК України врегульовано питання застосування трьох підвидів заходів забезпечення кримінального провадження: виклик слідчим, прокурором; судовий виклик; привід.

Виклик слідчим, прокурором (ст. 133 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, суть якого полягає у виклику підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження слідчим, прокурором у встановлених КПК України випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії під час досудового розслідування.

Слід пам'ятати:

1) закон дає змогу слідчому, прокурору викликати особу після початку і до закінчення досудового розслідування;

2) таке право має слідчий, який проводить досудове розслідування з додержанням вимог закону щодо підслідності, і прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням;

3) можуть викликатися підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст. Їх обов'язок – прибути на виклик – закріплено у відповідних нормах КПК України – у п. 1 ч. 7 ст. 42 (підозрюваного, обвинуваченого), п. 1 ч. 1 ст. 57 (потерпілого), ч. 3 ст. 62 (цивільного позивача), п. 1 ч. 7 ст. 64-1 (представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження), п. 1 ч. 2 ст. 66 (свідка), п. 1 ч. 3 ст. 68 (перекладача), п. 2 ч. 5 ст. 69 (експерта), п. 1 ч. 5 ст. 51 (спеціаліста).

При цьому необхідно наголосити, що особи, перелічені у ч. 2 ст. 65 КПК України, не можуть бути допитані як свідки з приводу обставин та відомостей, передбачених у цій нормі закону, і тому не може бути здійснено їх виклик;

4) особа може бути викликана лише у випадках, встановлених КПК України, – коли у відповідній нормі КПК України передбачено її обов'язок дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або брати участь у процесуальній дії. Слідчий, прокурор мають право викликати особу, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати зазначені показання.

Судовий виклик (ст. 134 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який здійснюється щодо певної особи слідчим суддею під час досудового розслідування чи судом під час судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника.

Слідчий суддя викликає особу, якщо встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Суд здійснює судовий виклик учасників кримінального провадження, участь яких у судовому провадженні є обов'язковою. Визначення термінів «судове провадження» і «учасник кримінального провадження» наведено відповідно у п.п. 24 та 25 ч. 1 ст. 3 КПК України.

Слідчий суддя і суд також вправі викликати особу лише у випадках, коли це прямо передбачено у відповідній нормі КПК України.

Виклик є обов'язковим до виконання для особи, якій його направлено. Якщо участь у проведенні процесуальних дій певного учасника кримінального провадження не є обов'язковою, то йому у порядку, передбаченому Главою 6 КПК України, надсилається повідомлення про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію.

Виклик до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду здійснюється у такий спосіб: шляхом безпосереднього вручення особі повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком; шляхом виклику особи по телефону або телеграмою.

Оптимальним способом здійснення виклику є безпосередньо вручення особі повістки про виклик. Повістка вручається особі працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду.

Повістка, телеграма, надіслана на встановлену адресу проживання чи роботи особи, вручається їй працівником органу зв'язку. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка, телеграма для передачі їй вручається дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання або адміністрації за місцем її роботи.

Повістка про виклик може бути направлена на адресу електронної пошти чи номер факсимільного зв'язку особи, про які вона попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в «Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 7 лютого 2014 року роз'яснив, що зазначений перелік способів виклику не є вичерпним, а отже, особи можуть бути повідомлені і в інший спосіб.

Належним підтвердженням отримання особою повістки (телеграми) є розпис особи, яка викликається, або іншої особи, яка має передати повістку адресату, у тому числі на поштовому повідомленні. У разі відмови особи поставити свій підпис особа, яка вручала повістку, має зробити про це відмітку і розписатися. У таких випадках факт вручення повістки і ознайомлення особи з її змістом може бути зафіксований на відеозапис. Якщо не було можливості застосування перших двох способів фіксації підтвердження факту отримання повістки, особа, яка її вручає, у присутності інших незацікавлених осіб ознайомлює особу, яка

викликається, зі змістом повістки. Показання осіб, які були присутні при врученні повістки, законодавцем визнаються як інші дані, що підтверджують отримання особою повістки.

Надіслана електронною поштою повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти.

Телефонний виклик робиться на номер мобільного, домашнього чи робочого телефону особи.

Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик має відповідати вимогам ст. 137 КПК України, а саме – у ньому повинні бути зазначені:

1) прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснює виклик;

2) найменування та адреса суду або іншої установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону чи інших засобів зв'язку;

3) ім'я (найменування) особи, яка викликається, та її адреса;

4) найменування (номер) кримінального провадження, у рамках якого здійснюється виклик;

5) процесуальний статус, у якому перебуває викликана особа;

6) час, день, місяць, рік і місце прибуття викликаної особи;

7) процесуальна дія (дії), для участі в якій викликається особа;

8) наслідки неприбуття особи за викликом із зазначенням тексту відповідних положень закону, в тому числі можливість застосування приводу;

9) передбачені у ст. 138 поважні причини, через які особа може не з'явитися на виклик, і нагадування про обов'язок заздалегідь повідомити про неможливість з'явлення;

10) підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик.

Закон зобов'язує повідомляти особу про виклик (як безпосередньо, так і через її дорослих членів сім'ї, іншу особу, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційну організацію за місцем проживання, адміністрацію за місцем її роботи) не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Винятки з цього правила допускаються лише у випадку, коли КПК Украї-

ни встановлено такі строки здійснення процесуальних дій, які не дають змогу здійснити виклик у зазначений строк. У таких випадках особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але при цьому їй надається необхідний для підготовки та прибуття за викликом час. Такі винятки можливі у разі необхідності залучення учасників кримінального провадження до проведення невідкладних слідчих дій. Зокрема, запрошення їх для участі в проведенні обшуку (ч. 1 ст. 236), огляду (ч. 3 ст. 237), слідчого експерименту (ч. 3 ст. 240) тощо.

Законом передбачено особливий порядок виклику певної категорії осіб. Так, викликається через:

– адміністрацію місця ув'язнення – особа, яка перебуває під вартою;
– батька, матір, усиновлювача або законного представника (таким може бути будь-яка повнолітня особа, зазначена у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України) – неповнолітня особа;
– піклувальника – обмежено дієздатна особа.

З особливого порядку виклику неповнолітньої особи законодавець зробив виняток, допустивши інший порядок (безпосередньо, через педагога, психолога чи орган опіки і піклування) вручення повістки такій особі лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження (якщо можливий вплив батька, матері, усиновлювача або законного представника на правдивість показань неповнолітнього, за наявності підстав вважати, що зазначені особи можуть сприяти неповнолітній особі ухилятися від явки до слідчого, прокурора чи суду).

Повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва. Надіслання такої повістки здійснюється відповідно до конкретного міжнародного договору (залежно від держави звернення) шляхом звернення до іншої держави з клопотанням про надання правової допомоги щодо виклику особи для давання показань.

Особа, яка викликана в установленому КПК України порядку, зобов'язана прибути на виклик. ***Поважними причинами неприбуття на виклик (ст. 138 КПК України) є:***

1) затримання особи, тримання її під вартою або відбування нею покарання;

2) обмеження її свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;

3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);

4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;

5) тяжка хвороба або перебування її в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;

6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;

7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;

8) інші обставини, які об'єктивно унеможливлюють з'явлення особи на виклик.

Відповідно до ст. 29 Конституції України ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід.

Підстави та порядок затримання особи і тримання її під вартою розглянуті в розділі 3 цих методичних рекомендацій.

Покарання згідно зі ст. 50 КК України є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, ст. 33 Конституції України гарантує свободу пересування, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Законом України від 11 грудня 2003 року № 1382-IV «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» визначено, що свободу пересування відповідно до закону може бути обмежено: у прикордонній смузі; на територіях військових об'єктів; у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом; на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан; на окремих територіях і в населених пунктах, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності; на тимчасово окупованих територіях (ст. 12). Крім осіб, до яких відповідно до процесуального законодавства застосовано запобіжні заходи, пов'язані з обмеженням або позбавленням волі, і осіб, які за вироком суду відбувають покарання у виді позбавлення або обмеження волі, свобода пересування обмежується щодо: осіб, які згідно із законодавством перебувають під адміністративним наглядом; осіб, які згідно із законодавством про інфекційні захворювання та психіатричну допомогу підлягають примусовій госпіталізації та лікуванню; осіб, які звернулися за наданням їм статусу біженця чи додаткового захисту і стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту; іноземців та осіб без громадянства, які не мають законних підстав для перебування на території України; осіб, яких призвано на дійсну строкову службу до Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань; іноземців, які перебувають у складі військових іноземних підрозділів і які мають статус військового. Свобода пересування може бути обмежена і в інших випадках, передбачених законом.

Смерть або серйозна загроза життю не тільки близьких родичів і членів сім'ї (коло їх визначено у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України) особи, а також інших близьких їй осіб є поважною причиною неприбуття на виклик. Іншими близькими особами можуть визнаватися друзі та особи, з якими особа, яка викликається, має родинні стосунки.

Неодержання повістки про виклик у строки, передбачені ч. 8 ст. 135 КПК України, є поважною причиною неприбуття на виклик.

Іншими обставинами, які об'єктивно унеможливлюють з'явлення особи на виклик, можуть бути страйк транспортників, акція протесту з перекриття доріг, дорожньо-транспортна пригода, необхідність вчинення нею дій щодо врятування життя людини (лікар, який їхав на виклик у громадському транспорті, надавав медичну допомогу пасажиру; водій, якого викликали, по дорозі відвіз тяжко хвору людину до лікарні; викликана особа рятувала людей від пожежі) тощо.

Якщо особа не може прибути на виклик з поважних причин, вона зобов'язана заздалегідь повідомити про неможливість з'явлення.

У разі неприбуття особи на виклик без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття до неї можуть бути застосовані такі заходи забезпечення кримінального провадження, як накладення грошового стягнення або привід. Незалежно від накладення грошового стягнення чи приводу свідок, потерпілий за злісне ухилення від явки підлягають відповідальності за ст. 185-4 КУпАП.

Привід (ст. 140 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу.

Привід може бути застосований лише до таких учасників кримінального провадження, як: 1) підозрюваний, 2) обвинувачений, 3) свідок. Здійсненню приводу цих осіб має передувати їх виклик у встановленому КПК України порядку.

Привід не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, інвалідів I або II груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, а також осіб, які не можуть бути допитані як свідки.

Привід співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків

здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу.

Рішення про здійснення приводу приймається: 1) під час досудового розслідування – слідчим суддею; 2) під час судового провадження – судом.

Якщо під час досудового розслідування особа не з'явилася на виклик слідчого, прокурора, вони мають право звернутися до слідчого судді з клопотанням про здійснення її приводу.

Проте перед цим слідчий, прокурор мають упевнитися в тому, що:

1) немає підстав для зміни правового статусу підозрюваного, обвинуваченого, свідка;

2) на даний час наявні достатні підстави вважати, що особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або є необхідність у проведенні процесуальної дії з обов'язковою її участю;

3) наявне підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом (зокрема, нез'явлення викликаної телефоном особи не може розглядатися як безспірна підстава для застосування до неї приводу);

4) виклик здійснено з додержанням строку, передбаченого ч. 8 ст. 135 КПК України;

5) причини неприбуття на виклик не є поважними (надані особою документи це не підтверджують);

6) не було об'єктивних причин, які позбавили особу можливості заздалегідь повідомити про причини неприбуття (наприклад, пожежі, унаслідок якої знищено повістку, на якій був зазначений номер телефону слідчого, або особа перебувала у місці, у якому відсутні засоби зв'язку).

У разі неповідомлення викликаної особи про причини свого неприбуття за наявності поважних причин нез'явлення на виклик застосування до неї приводу недоцільне. У такому випадку на особу може бути накладено грошове стягнення.

За наявності підстав слідчий, прокурор складає клопотання про здійснення приводу, у якому зазначаються:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) процесуальний статус особи, про здійснення приводу якої заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання;

3) процесуальна дія, учасником якої повинна бути особа, про здійснення приводу якої заявлено клопотання;

4) положення КПК України, яким встановлено обов'язок особи з'явитися за викликом, та обставини невиконання особою цього обов'язку;

5) відомості, які підтверджують факти здійснення виклику особи у встановленому КПК України порядку та отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора;

7) дата та місце складення клопотання.

До клопотання додаються копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи. Законом не передбачено надання слідчому судді матеріалів кримінального провадження.

У ст.ст. 140, 141 КПК України не зазначено погодження слідчим клопотання про здійснення приводу з прокурором. Проте відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК України слідчий уповноважений звертатися до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, яким є і привід, за погодженням із прокурором. Отже, враховуючи, що ст. 40 КПК України є загальною нормою, можна дійти обґрунтованого висновку про необхідність погодження з прокурором клопотання слідчого про здійснення приводу.

Таке клопотання подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, і розглядається слідчим суддею у день його надходження до суду.

Клопотання може бути розглянуте як без участі особи, яка його подала, так і за її участю, якщо є необхідність заслухати доводи особи.

Під час досудового розслідування слідчий суддя і за власною ініціативою може вирішувати питання щодо здійснення приводу.

Під час судового провадження рішення про здійснення приводу приймається судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, або з власної ініціативи.

Клопотання учасників судового провадження розглядається судом негайно після його ініціювання і після того, як буде заслухана думка щодо нього інших учасників судового провадження.

При вирішенні питання щодо застосування приводу слідчий суддя, суд перевіряє статус особи у кримінальному провадженні, додержання встановленого в КПК України порядку виклику особи, причини неприбуття і неповідомлення про це.

Слідчий, прокурор не зобов'язані доводити перед слідчим суддею те, що особа не з'явилась на виклик і не повідомила про це без поважних причин. Докази щодо цих причин має надавати особа, яку викликали.

За наявності законних підстав слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про здійснення приводу, а за їх відсутності – ухвалу про відмову в здійсненні приводу.

Такі ухвали не підлягають оскарженню в апеляційному порядку.

КПК України не наділяє слідчого суддю повноваженням постановляти ухвалу про повернення клопотання про здійснення приводу. Такі рішення не відповідають вимогам закону.

Копія ухвали про здійснення приводу, завірена печаткою суду, негайно надсилається органу, на який покладено її виконання. Таким органом може бути відповідний підрозділ органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, або органів державного бюро розслідувань.

Працівник правоохоронного органу, який виконує ухвалу, оголошує її особі, до якої застосовується привід. Ця особа зобов'язана прибути до місця виклику в указаний в ухвалі час у супроводі зазначеного правоохоронця.

У випадку невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог працівника правоохоронного органу щодо виконання ухвали про здійснення приводу, вона попереджається про намір

застосування до неї заходів фізичного впливу, які дають змогу здійснити її супроводження до місця виклику. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення приводу, і мають зводитися до мінімального впливу на особу. Забороняється застосування заходів впливу, які можуть завдати шкоди здоров'ю особи, а також примушення особи перебувати в умовах, що перешкоджають її вільному пересуванню, протягом часу, більшого, ніж необхідно для негайного доставлення особи до місця виклику.

Перевищення повноважень щодо застосування заходів фізичного впливу тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Залежно від конкретних обставин може настати кримінальна відповідальність за ст. 365 КК України. А за завідомо незаконний привід кримінальна відповідальність встановлена ст. 371 КК України.

У разі неможливості здійснення приводу з поважних причин (хвороба особи, щодо якої здійснюється привід, або членів її родини, наявність на утриманні малолітньої дитини за неможливості доручити нагляд за нею іншій особі, стихійне лихо тощо) працівник правоохоронного органу, який виконує ухвалу, повертає її до суду з письмовим поясненням причин невиконання.

2.2. Накладення грошового стягнення

Грошове стягнення (ст. 144 КПК України) як захід забезпечення кримінального провадження накладається на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, передбачених КПК України, за невиконання процесуальних обов'язків.

На кого із учасників кримінального провадження, за невиконання яких конкретних процесуальних обов'язків і в яких розмірах накладається грошове стягнення, передбачено у відповідних статтях КПК України.

Так, під час досудового розслідування грошове стягнення може бути накладено:

1) на підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо

якої здійснюється провадження, який був у встановленому КПК України порядку викликаний, за неприбуття на виклик без поважних причин або неповідомлення про причини цього (ч. 1 ст. 139 КПК України);

2) на підозрюваного, обвинуваченого за невиконання обов'язків, покладених на нього при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання (ч. 2 ст. 179 КПК України);

3) на поручителя за невиконання взятих на себе зобов'язань при застосуванні до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді особистої поруки (ч. 5 ст. 180 КПК України);

4) на батьків, опікунів і піклувальників за порушення взятих на себе зобов'язань з нагляду за неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим (ч. 5 ст. 493 КПК України).

Під час судового розгляду грошове стягнення накладається у випадках, передбачених ст.ст. 323, 325–327 КПК України.

Обов'язковою умовою накладення грошового стягнення є невиконання учасником кримінального провадження покладених на нього відповідно до вимог КПК України процесуальних обов'язків, а отже, їх існування. Цей захід забезпечення кримінального провадження не може бути застосований, якщо в особи процесуального обов'язку не виникло.

У разі невиконання особою процесуальних обов'язків під час досудового розслідування слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, з клопотанням про накладення грошового стягнення, у якому зазначаються:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) процесуальний статус особи, про накладення грошового стягнення на яку заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання;

3) обов'язок, який покладено на особу цим Кодексом чи ухвалою слідчого судді;

4) обставини, за яких особа не виконала обов'язок;

5) відомості, які підтверджують невиконання особою обов'язку;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора;

7) дата та місце складення клопотання.

До клопотання додаються копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи.

Це клопотання розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення. Проте їх неприбуття не перешкоджає проведенню такого розгляду.

Під час судового провадження питання про накладення грошового стягнення на особу розглядається судом негайно після його ініціювання самим судом чи відповідного клопотання прокурора.

Слідчий суддя, суд, встановивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин, накладає на неї грошове стягнення.

Не пізніше наступного робочого дня після постановлення відповідної ухвали її копія надсилається особі, на яку накладено грошове стягнення.

Особа, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання, має право подати слідчому судді, суду, який виніс ухвалу, клопотання про її скасування.

Визнавши доводи особи обґрунтованими, слідчий суддя, суд може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення або призначає судове засідання для розгляду клопотання про її скасування. Особа, яка подала клопотання, а також слідчий, прокурор, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення, повідомляються про місце та час розгляду клопотання, проте їх неприбуття не перешкоджає такому розгляду.

За результатами розгляду слідчий суддя, суд скасовує ухвалу про накладення грошового стягнення в судовому засіданні, якщо встановить, що стягнення накладено безпідставно, в іншому випадку – відмовляє у задоволенні клопотання.

Зазначені ухвали оскарженню не підлягають.

Незважаючи на те, що передумовою для застосування приводу та грошового стягнення можуть бути одні й ті самі підстави, слідчий суддя, встановивши факт невиконання особою процесуального обов'язку (з'явитися до слідчого за викликом), не має повноважень замість накладення грошового стягнення, як зазначено в клопотанні, приймати самостійно рішення про застосування іншого заходу забезпечення кримінального провадження – приводу.

2.3. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. 148 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у позбавленні підозрюваного можливості керування транспортним засобом або судном, полювання чи здійснення підприємницької діяльності на певний строк з метою припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню ним іншого, припинення або запобігання його протиправній поведінці щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, шляхом тимчасового вилучення документів, які посвідчують права користування зазначеними видами діяльності.

По-перше, цей захід може бути застосовано лише щодо підозрюваного.

По-друге, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом застосовується у разі наявності достатніх підстав вважати, що цей захід необхідний для: 1) припинення вчинення чи запобігання вчиненню підозрюваним злочину; 2) припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню; 3) забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

По-третє, тимчасово можуть бути вилучені документи, які посвідчують користування такими спеціальними правами, як:

1) право керування транспортним засобом або судном;

2) право полювання;

3) право на здійснення підприємницької діяльності.

По-четверте, за загальним правилом тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом і відповідно тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, застосовуються за рішенням слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, або самого прокурора.

Винятком із цього правила є вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурором, слідчим, іншою уповноваженою службовою особою під час законного затримання особи у порядку, передбаченому ст. 208 КПК України, у випадках:

– якщо цю особу застали під час вчинення злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, або замаху на його вчинення;
– якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Особа, яка здійснила затримання у передбаченому ст. 208 КПК України порядку, зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування до уповноваженої службової особи і передати їй тимчасово вилучені документи, які посвідчують користування спеціальним правом.

Під час законного затримання та тимчасового вилучення документів або негайно після їх здійснення уповноважена службова особа, слідчий, прокурор зобов'язані скласти відповідний протокол у порядку, передбаченому КПК України.

Після складення протоколу слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа зобов'язані передати тимчасово вилучені документи на зберігання відповідно до Порядку передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, які посвідчують користування спеціальним правом, затвердженого постановою КМУ від 19 листопада 2012 року № 1104 «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України».

Вилучені документи зберігаються разом із матеріалами кримінального провадження в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого, який здійснює таке провадження, до постановлення слідчим суддею відповідної ухвали за результатами розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (п. 3 зазначеного Порядку).

Не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді із клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

У разі пропуску зазначеного строку тимчасово вилучені документи підлягають поверненню.

У клопотанні про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом зазначаються:

1) стислий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення за законом України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини;

4) причини, у зв'язку з якими потрібно здійснити тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;

5) вид спеціального права, яке підлягає тимчасовому обмеженню;

6) строк, на який користування спеціальним правом підлягає тимчасовому обмеженню;

7) перелік свідків, яких прокурор, слідчий вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

Слід звернути увагу на те, що лише посилання в клопотанні на статтю (частину статті) КК України недостатньо. У ньому необхідно зазначити правову кваліфікацію кримінального правопорушення, тобто встановлені обставини вчиненого діяння і висновок про те, що це діяння має ознаки злочину, передбаченого конкретною статтею (частиною статті) КК України. Слідчому,

прокурору аналогічним чином треба діяти і при складанні інших клопотань про застосування заходу забезпечення кримінального провадження, коли закон вимагає зазначення в ньому правової кваліфікації.

До клопотання додаються:

1) копії матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання;

2) документи, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що його обґрунтовують.

Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням і в разі, якщо документи, які посвідчують користування спеціальним правом, не були тимчасово вилучені. У таких випадках клопотання може розглядатися лише за участю підозрюваного, його захисника. Водночас ВССУ у своєму узагальненні зазначив, що при розгляді клопотання, якому не передувало тимчасове вилучення майна, участь прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника є обов'язковою.

Клопотання розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника.

Якщо клопотання подано без додержання вимог ст. 150 КПК України, слідчий суддя своєю ухвалою повертає його прокурору.

Під час розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

Слідчий, прокурор мають довести слідчому судді наявність:

1) достатніх підстав вважати, що тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом необхідне для: а) припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого; б) припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному прова-

дженню, в) забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

2) правової підстави для застосування такого заходу;

3) достатніх доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення.

При вирішенні питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя зобов'язаний врахувати і наслідки тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом для інших осіб. Наприклад, керування автомобілем забезпечує особі (її сім'ї) єдине джерело отримання доходів та можливість відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків. Таку практику ВССУ вважає виправданою.

Крім того, ВССУ у своєму узагальненні зазначив, що слідчим суддям необхідно враховувати: сам лише факт підозри у вчиненні злочину, передбаченого ст. 286 КК України, не може бути визнаний достатньою підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. Зокрема, слідчі судді обґрунтовано відмовляють у задоволенні таких клопотань, якщо їх ініціатором не доведено існування обставин, які б свідчили про наявність ризиків, що виправдовують застосування цього заходу.

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя постановляє такі ухвали:

– про відмову у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо слідчий, прокурор не доведе наявність зазначених вище обставин;
– про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

В ухвалі зазначаються:

1) мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;

2) перелік документів, які посвідчують користування спеціальним правом та які підлягають поверненню особі або вилученню на час тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;

3) строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, який не може становити більше двох місяців;

4) порядок виконання ухвали.

Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень (Розділ VIII).

Конкретний строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя визначає в ухвалі, проте він не може становити більше двох місяців. За необхідності цей строк може бути продовжений як на стадії досудового розслідування, так і під час судового провадження.

Право звернення із клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом належить лише прокурору. Таке клопотання розглядається також у порядку, передбаченому ст. 151 КПК України, слідчим суддею чи судом залежно від того, на якій стадії кримінального провадження його подано.

Під час розгляду клопотання про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом прокурор має довести, що:

1) обставини, які стали підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, продовжують існувати;

2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було обмежено користування спеціальним правом, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

Інакше слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, про що постановляє ухвалу.

Ухвали з приводу тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом оскарженню не підлягають.

2.4. Відсторонення від посади

Відсторонення від посади (ст. 154 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає в недопущенні підозрюваного, обвинуваченого до виконання службових обов'язків на певний строк без розірвання трудового договору на підставі та в порядку, передбаченому КПК України.

За загальним правилом, відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Службова особа правоохоронного органу може бути відсторонена від посади незалежно від тяжкості злочину, у вчиненні якого вона підозрюється або обвинувачується.

Такий захід застосовується у разі необхідності:

1) припинення кримінального правопорушення;

2) припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може:

- знищити чи підробити речі та документи, які мають значення для досудового розслідування;
- незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження;
- протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

За наявності хоча б однієї із зазначених обставин прокурор, слідчий за погодженням із прокурором має право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження із клопотанням про відсторонення від посади підозрюваного, обвинуваченого.

При цьому слід врахувати об'єктивні обставини кримінального провадження, які можуть свідчити про потребу у відстороненні особи від посади. Якщо на час підготовки клопотання були виконані необхідні слідчі дії (вилучено всі документи, допитані всі свідки), підстав для звернення з ним до слідчого судді немає.

Лише прокурор має право звернутися із клопотанням про відсторонення від посади в органах державної влади осіб, що при-

значаються Президентом України згідно з положенням ст. 106 Конституції України.

Відсторонення судді від посади здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України в порядку, встановленому законодавством.

У клопотанні про відсторонення від посади зазначаються:

1) стислий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини;

4) посада, яку обіймає особа;

5) виклад обставин, які дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального правопорушення;

6) виклад обставин, які дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином;

7) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

До клопотання також додаються:

1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;

2) документи, які підтверджують надання підозрюваному, обвинуваченому копій клопотання та матеріалів, що його обґрунтовують.

Клопотання про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю слідчого та/або прокурора і підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя, суд має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади.

При вирішенні питання про відсторонення від посади слідчий суддя, суд зобов'язаний врахувати такі обставини:

1) правову підставу для відсторонення від посади;

2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;

3) наслідки відсторонення від посади для інших осіб.

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя, суд постановляє одну із таких ухвал:

а) про повернення клопотання про відсторонення особи від посади прокурору – якщо клопотання подано без додержання вимог ст. 155 КПК України (щодо суб'єкта подання клопотання та його змісту);

б) про відмову в задоволенні клопотання про відсторонення від посади – якщо слідчий, прокурор не доведе обставини, викладені в клопотанні (зокрема, не доведе існування обґрунтованої підозри у вчиненні злочину такого ступеня тяжкості, за умови вчинення якого може бути здійснено відсторонення від посади, або того, що потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні);

в) про задоволення клопотання про відсторонення від посади – якщо слідчий, прокурор доведе обставини, викладені в клопотанні.

Слід зважати, що при невідповідності клопотання вимогам, встановленим ст. 155 КПК України, таке клопотання незалежно від того, ким воно було подано, повертається прокурору. В ухвалі зазначаються:

1) мотиви повернення, застосування або відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади;

2) перелік документів, які посвідчують обіймання особою посади та які підлягають поверненню особі або вилученню на час відсторонення від посади;

3) строк відсторонення від посади, який не може становити більше двох місяців;

4) порядок виконання ухвали.

Підозрюваний, обвинувачений може бути відсторонений від посади на строк не більше двох місяців (конкретний строк зазначається в ухвалі слідчого судді, суду). Право на звернення з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади має лише прокурор. Таке клопотання розглядається також у порядку, передбаченому ст. 156 КПК України.

Під час розгляду клопотання про продовження строку відсторонення від посади прокурор має довести, що:

1) обставини, які стали підставою для відсторонення від посади, продовжують існувати;

2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було здійснено відсторонення від посади, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

Якщо прокурор не доведе ці обставини, слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку відсторонення від посади.

Ухвала слідчого судді про відсторонення від посади або відмова у ньому може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Крім того, за клопотанням прокурора, підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, відсторонення від посади може бути скасовано ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження, якщо в подальшому застосуванні цього заходу немає потреби. Розгляд такого клопотання здійснюється за правилами розгляду клопотання про застосування цього заходу.

Копія ухвали про відмову в задоволенні, про задоволення клопотання щодо відсторонення від посади та про продовження строку відсторонення від посади надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному чи обвинуваченому, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень.

2.5. Тимчасовий доступ до речей і документів

Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку) (ч. 1 ст. 159 КПК України).

Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді (на стадії досудового розслідування), суду (під час судового провадження), постановленої за наслідками розгляду відповідного клопотання.

Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів мають право подати сторони кримінального провадження як з боку обвинувачення (слідчий, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК України), так і з боку захисту (підозрюваний, обвинувачений (підсудний), особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їхні захисники та законні представники). Слідчий має право звернутися із таким клопотанням за погодженням з прокурором.

У ч. 1 ст. 160 та ст. 161 КПК України заборонено звертатися з клопотанням про доступ до таких речей і документів:

1) листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;

2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

У клопотанні зазначаються:

– стислий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;
– правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) КК України;
– назва, опис речей та документів, до яких планується отримати тимчасовий доступ, інші відомості про них, що дає можливість визначити такі речі та документи;

– підстави вважати, що речі та документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;
– значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

Також у клопотанні варто вказати прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати доступ до речей і документів, їх адреси, номера телефонів і факсимільного зв'язку, місце роботи фізичної особи.

Крім того, якщо є потреба вилучити речі та документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати, то необхідність цього має бути належним чином обґрунтовано в клопотанні. Зокрема, за наявності достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення потрібне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів. Необхідність їх вилучення може бути обумовлена і потребою проведення експертизи. Порушуючи питання про вилучення оригіналів документів, у клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів слід зазначити, чому для досягнення цілей кримінального провадження неможливо обмежитись вилученням належним чином засвідчених копій таких документів. Складання окремого клопотання про надання дозволу на вилучення речей і документів у КПК України не передбачено.

Особливий порядок установлений для доступу до речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю. До такої таємниці належать:

1) інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

2) відомості, які можуть становити лікарську таємницю;

3) відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;

4) конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю;

5) відомості, які можуть становити банківську таємницю;

6) особисте листування особи та інші записи особистого характеру;

7) інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;

8) персональні дані особи, що перебувають у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;

9) державна таємниця.

У разі необхідності доступу до речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю, у клопотанні слід зазначити про можливість використання відомостей, що містяться в них, як доказів і неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за їх допомогою. Ця вимога не стосується клопотань про тимчасовий доступ до інших речей і документів.

Під час вирішення питання щодо тимчасового доступу до документів, які містять інформацію, що знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), маршрутів передавання та ін., ці процесуальні дії слід відмежовувати від зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і від установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

По-перше, перші дії (тимчасовий доступ до документів, які містять інформацію, що знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), маршрути передавання), є заходом забезпечення кримінального провадження, проведення якого передбачено ст. 159, п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК України, другі (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж) та треті (установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу) дії є негласними слідчими (розшуковими) діями і передбачені ст.ст. 263 та 268 КПК України.

По-друге, перші дії здійснюються за ухвалою слідчого судді районного рівня, а другі та треті – слідчого судді апеляційного суду.

По-третє, якщо під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доступ надається до відомостей, що становлять державну таємницю згідно із Законом України «Про державну таємницю» і пп.пп. 4.12.4 та 4.12.5 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом СБУ від 12 серпня 2005 року № 440, то під час застосування заходу забезпечення кримінального провадження – до інформації, яка не є державною таємницею.

По-четверте, проведення перших дій не дає можливості втрутитися у приватне спілкування, тобто отримати доступ до змісту інформації, що передається, а зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є різновидом втручання у приватне спілкування, оскільки здійснюється доступ до змісту повідомлень будь-якого виду та інформації, що передається особою під час зв'язку. Захід забезпечення кримінального провадження передбачає отримання інформації про зв'язок, що відбувся в минулому (постфактум), у тому числі про місцезнаходження радіоелектронного засобу у певний день та час, водночас третя дія передбачає локалізацію (моніторинг) місцезнаходження радіоелектронного засобу в режимі реального часу (тобто дає змогу отримати інформацію про те, де перебуває відповідний засіб на момент спостереження за ним, визначити маршрут його перебування).

При підготовці клопотання слід мати на увазі, що в ньому має бути доведено наявність достатніх підстав вважати, що речі або документи:

1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи. Якщо речі та документи знаходяться у володінні структурних підрозділів юридичних осіб (філій операторів, банків, фірм), у клопотанні порушується питання про надання речей і документів саме юридичною особою, а не її філіями;

2) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається кло-

потання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні;

3) не являють собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

При зверненні до суду з клопотанням неприпустима підміна слідчих дій заходом забезпечення кримінального провадження. Згідно з ч. 2 ст. 93 КПК України сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом. Тобто перед тим як підготувати клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, слідчий, прокурор мають отримати речі та документи, які є речовими доказами (визначення цього терміна наведено у ст. 98 КПК України), в один із таких способів:

1) шляхом направлення на підставі ч. 2 ст. 93 КПК України запиту про надання речей, документів або їх копій до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб;

2) шляхом надання речей і документів учасниками кримінального провадження під час їх допиту;

3) шляхом вилучення речей і документів під час проведення обшуку (на підставі ч. 7 ст. 236 КПК України), огляду (на підставі ч. 7 ст. 237 КПК України);

4) шляхом вилучення речей і документів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до положень Глави 21 КПК України.

Забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового доступу до речей і документів застосовується, якщо:

– не вдалося отримати речі та документи у зазначені вище способи (особа, у володінні якої знаходяться речі та документи, не бажає добровільно передати їх стороні кримінального провадження, їх не вилучено під час проведення слідчих дій);

– необхідно відібрати зразки з речей і документів для експертизи (ч. 2, ч. 3 ст. 245).

Слід пам'ятати, що не можна звертатися до слідчого судді з клопотанням про надання тимчасового доступу до документів, які містяться в матеріалах кримінальних справ (проваджень), що перебувають у провадженні органів досудового розслідування, оскільки ці матеріали належать до таємниці досудового розслідування. У разі такої необхідності потрібно звертатися безпосередньо до слідчого, який здійснює досудове розслідування, чи прокурора, який здійснює нагляд у формі процесуального керівництва, щодо надання відповідного дозволу в обсязі, в якому вони визнають за можливе.

За загальним правилом, клопотання розглядається за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої перебувають речі або документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати. Винятком є існування реальної загрози зміни або знищення особою речей чи документів. У такому разі в клопотанні має бути доведено наявність достатніх підстав для існування зазначеної загрози.

Особі, у володінні якої знаходяться речі та документи, надсилається повістка про судовий виклик, у якій зазначається про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання судового виклику. Неприбуття такої особи за судовим викликом без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

У КПК України визначено порядок та підстави застосування тимчасового доступу до речей і документів, водночас не регламентовано строки розгляду клопотання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. Проте відповідно до ст. 28 КПК України під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Проведення досудового розслідування у розумні строки в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції, забезпечує слідчий суддя.

Враховуючи вимоги КПК України, ВССУ в своєму узагальненні зазначив, що при визначенні строків розгляду клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів доцільно керуватися наступним:

а) після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться речі та документи. Таку особу слід викликати за допомогою способу виклику, передбаченого ч. 1 ст. 135 КПК України, який би давав змогу якомога швидше довести до адресата інформацію про місце, час і день розгляду клопотання. У такому випадку доцільно призначити клопотання до розгляду у строк, необхідний для отримання особою повістки про судовий виклик;

б) якщо стороною, яка звернулася з клопотанням, доведено наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання розглядається слідчим суддею без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться, невідкладно.

За наслідками розгляду клопотання, якщо особою, яка його подала, додержані всі вимоги закону, слідчий суддя постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, у якій зазначає:

1) прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів;

2) дату постановлення ухвали;

3) положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу;

4) прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів;

5) назву, опис, інші відомості, що дають можливість визначити речі і документи, до яких повинен бути наданий тимчасовий доступ;

6) про розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей і документів вказаній в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і документи, якщо відповідне рішення було прийнято слідчим суддею, судом;

7) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали;

8) положення ст. 166 КПК України про наслідки невиконання ухвали.

Закон не передбачає, щоб слідчий суддя в ухвалі зобов'язував володільця документів виготовляти їх копії. Ухвала, якою задоволено клопотання, надає право слідчому, прокурору під час тимчасового доступу до документів зробити їх копії.

Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, яка не має до неї допуску відповідно до вимог закону.

У разі недодержання стороною кримінального провадження, яка заявила клопотання, вимог КПК України слідчий суддя, суд виносить ухвалу про відмову в задоволенні клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. Таке рішення приймається, зокрема, коли клопотання про надання доступу до речей і документів оформлено неналежним чином, обґрунтовано лише формально, до нього не додано жодного доказу на обґрунтування викладених доводів.

КПК України не передбачено постановлення ухвали про повернення клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів, у тому числі за клопотанням особи, яка його подала, для дооформлення, усунення недоліків тощо.

У випадку незадоволення клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, неможливості виконання ухвали про надання такого доступу з об'єктивних причин сторона кримінального провадження може повторно подати аналогічне клопотання, обґрунтувавши своє рішення.

Ухвали слідчих суддів за результатами розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів не підлягають оскарженню в апеляційному порядку, крім ухвал про задоволення клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність.

Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів виконується особою, яка зазначена в цій ухвалі як володілець речей або документів, якій перед цим відповідно до ч. 2 ст. 165 КПК України пред'явлено оригінал ухвали та вручено її копію. Доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, визначеному законом. Володілець речей або документів зобов'язаний надати тимчасовий доступ до них особі, зазначеній у відповідній ухвалі, яка за необхідності робить копію документів, а у разі ухвалення судом відповідного рішення вилучає речі та документи, залишивши їх володільцю опис. Особа, яка пред'явила ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, на вимогу володільця має залишати копію вилучених документів, які виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або особи, яка здійснила вилучення.

У разі невиконання ухвали за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів, може бути постановлено ухвалу про проведення обшуку з метою їх відшукання та вилучення. Якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу внутрішніх справ за місцем проведення цих дій. Обшук здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення, згідно з положеннями КПК України.

2.6. Тимчасове вилучення майна

Тимчасове вилучення майна (ст. 167 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у фактичному позбавленні підозрюваного або іншої особи можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном на підставі та в порядку, передбачених КПК України, до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та/або зберегли на собі його сліди;

2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

Майно може бути тимчасово вилучено під час:

– законного затримання особи в порядку, передбаченому ст.ст. 207, 208 КПК України;
– обшуку, огляду.

Відповідно до ст. 207 КПК України кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім осіб, зазначених у ст. 482 цього Кодексу:

1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

Статтею 208 передбачено затримання уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання). Така особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу (з урахуванням особливостей затримання окремої категорії осіб, визначених у Главі 37 КПК України), підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимоги щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

У разі якщо під час законного затримання вилучено майно затриманого, особа, яка здійснила таке затримання, зобов'язана доставити затриману особу і одночасно передати вилучене майно слідчому, прокурору, іншій уповноваженій службовій особі.

Про тимчасове вилучення майна слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа зобов'язана скласти протокол:

– після передання їм такого майна особою, яка затримала підозрюваного в порядку, передбаченому ст. 207 КПК України;
– у разі вилучення такого майна під час обшуку затриманої в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України, особи або негайно після здійснення обшуку.

Уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити схоронність тимчасово вилученого майна відповідно до Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронність тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженого постановою КМУ від 19 листопада 2012 року № 1104.

Прокурор зобов'язаний невідкладно перевірити законність і підстави тимчасового вилучення майна і не пізніше наступного робочого дня прийняти одне із таких рішень:

1) винести постанову про повернення тимчасово вилученого майна, якщо визнає таке вилучення безпідставним;

2) звернутися до слідчого судді з клопотанням про арешт майна.

Таке клопотання за погодженням із прокурором може подати слідчий.

У разі неподання прокурором, слідчим клопотання в зазначений строк тимчасово вилучене майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено.

2.7. Арешт майна

Арешт майна (ст. 170 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у тимчасовому позбавленні можливості відчужувати певне майно підозрюваним, обвинуваченим або особами, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження, у разі якщо до такої юридичної особи може бути застосовано захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна, на підставі та в порядку, передбаченому КПК України.

Арешт може бути накладено лише на майно:

– підозрюваного, обвинуваченого;
– осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння;
– юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

До визначення правового статусу особи у кримінальному провадженні не можна звернутися із клопотанням про арешт майна. Особа отримує статус підозрюваного після її затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення у порядку, зазначеному у ст.ст. 207, 208 КПК України, або після повідомлення їй про підозру у порядку, визначеному ст.ст. 276–279 цього Кодексу, а обвинуваченого – після передавання обвинувального акта щодо неї до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК України.

Особами, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можуть бути:

– батьки (усиновлювачі) або опікуни чи інші фізичні особи, які на правових підставах здійснюють виховання малолітньої

особи (яка не досягла 14 років), а також заклади та особи, які здійснюють нагляд за малолітньою особою на підставі договору (ст. 1178 ЦК України);

– батьки (усиновлювачі), піклувальники неповнолітньої особи (у віці від 14 до 18 років), заклади, які за законом здійснюють щодо неповнолітньої особи функції піклувальника (ст. 1179 ЦК України);
– опікуни або заклади, які зобов'язані здійснювати нагляд за недієздатною фізичною особою (ст. 1184 ЦК України);
– особи, які на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіють транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку (ст. 1187 ЦК України).

Арешт на майно юридичної особи може бути накладено, якщо щодо неї здійснюється провадження з підстав, передбачених ст. 96-3 КК України, і в цьому провадженні щодо неї може бути застосовано захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна.

Арешт може бути накладено на:

1) нерухоме і рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права, які на праві власності належать зазначеним особам і перебувають у них або в інших фізичних чи юридичних осіб;

2) майно у вигляді речей, документів, грошей, яке тимчасово вилучено з підстав і в порядку, передбачених ст.ст. 167, 168 КПК України.

Не підлягають конфіскації, а тому й не підлягають з цією метою арешту предмети першої необхідності, що використовуються особою і членами її родини. Перелік цих предметів визначено в додатку до КК України.

Метою застосування арешту майна є забезпечення збереження речових доказів, можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації або забезпечення цивільного позову.

З огляду на мету арешту майна слід враховувати наступне:

а) на майно не може бути накладено арешт з метою його конфіскації, якщо злочин, у вчиненні якого підозрюється чи обвинувачується особа, не передбачає такого виду покарання;

б) вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову, має бути співмірною з розміром шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Арешт майна полягає у забороні його відчужувати, розпоряджатися чи користуватися ним. Відчуження – це перехід прав власності від однієї особи до іншої (припинення права власності). «Розпоряджатися майном» – більш широке поняття і охоплює не тільки відчуження майна (за договорами купівлі-продажу, поставки, міни, дарування, ренти, довічного утримання), а також обмеження власником належного йому права власності (наприклад, за договорами найму (оренди), прокату, лізингу, позички) і знищення, приховування майна. Право користування – це можливість вилучення корисних властивостей речі для задоволення потреб власника чи інших осіб.

За загальним правилом під час арешту майна особа тимчасово позбавляється можливості відчужувати належне їй певне майно.

Заборона на використання майна та заборона розпоряджатись ним можуть бути застосовані лише у випадках, коли їх незастосування може призвести до зникнення, втрати або пошкодження відповідного майна або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню. При цьому не допускається заборона використання житлового приміщення, у якому на законних підставах проживають будь-які особи.

З клопотанням про арешт майна мають право звернутися:

– прокурор, слідчий за погодженням з прокурором з клопотанням про арешт майна з метою збереження речових доказів, можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації або забезпечення цивільного позову;
– цивільний позивач – з метою забезпечення цивільного позову.

У клопотанні про арешт майна повинно бути зазначено:

1) підстави, у зв'язку з якими потрібно здійснити арешт майна;

2) перелік і види майна, яке належить арештувати;

3) документи, що підтверджують право власності на майно, яке належить арештувати.

При цьому слід пам'ятати, що у клопотанні необхідно зазначити правову підставу для арешту майна, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, достатність доказів, що вказують на вчинення особою цього правопорушення, чи набула особа відповідно до вимог КПК України статусу підозрюваного чи обвинуваченого, докази факту завдання шкоди та розміру цієї шкоди, розмір можливої конфіскації майна, наслідки арешту майна для інших осіб, розумність і співрозмірність обмеження права власності із завданням кримінального провадження.

У клопотанні про арешт майна для забезпечення цивільного позову додатково має бути зазначено:

1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та цивільного позову;

2) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди.

До клопотання мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання.

Клопотання про арешт майна розглядається не пізніше ніж за два дні з дня його надходження до суду, за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження слідчим суддею місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, судом під час судового провадження. Неприбуття цих осіб у судове засідання не перешкоджає розгляду клопотання.

Клопотання про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, може розглядатися без повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна.

Під час розгляду клопотання про арешт майна слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про арешт майна.

За результатами розгляду слідчий суддя, суд постановляє одну із таких ухвал:

– про повернення клопотання про арешт майна;
– про відмову у задоволенні клопотання про арешт майна;
– про часткове задоволення клопотання про арешт майна;
– про арешт тимчасово вилученого майна.

Клопотання повертається прокурору (у разі подання його самим прокурором чи слідчим), цивільному позивачу (який його подав), якщо не додержано вимоги ст. 171 КПК України (зокрема, не зазначено підстави накладення арешту та ідентифікуючі ознаки майна, не додано документи, які підтверджують право власності на майно, або те, що воно набуте в результаті вчинення кримінального правопорушення, тощо). При цьому слідчий суддя, суд встановлює строк у 72 години для усунення недоліків. Наслідком неподання клопотання у встановлений для усунення недоліків строк є негайне повернення особі тимчасово вилученого в неї майна.

Слідчий суддя, суд відмовляють у задоволенні клопотання про арешт майна, якщо особа, яка його подала, не доведе необхідність такого арешту.

Якщо у суді буде доведено наявність законних підстав для арешту частини чи всього майна, зазначеного у відповідному клопотанні, слідчий суддя, суд задовольняє клопотання про арешт майна частково або повністю.

Невинесення ухвали про арешт тимчасово вилученого майна протягом 72 годин із дня находження до суду клопотання про арешт майна, відмова у задоволенні такого клопотання тягне за собою негайне повернення особі всього тимчасово вилученого майна, а часткове задоволення клопотання – частини майна, на яке не накладено арешт.

У разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд застосовує найменш обтяжливий спосіб арешту майна. Слідчий суддя,

суд зобов'язаний застосувати такий спосіб арешту майна, який не призведе до зупинення чи надмірного обмеження правомірної підприємницької діяльності особи або інших наслідків, які можуть суттєво вплинути на інтереси інших осіб.

В ухвалі про арешт майна зазначається:

1) перелік майна, яке підлягає арешту;

2) підстави застосування арешту майна;

3) перелік тимчасово вилученого майна, яке підлягає поверненню особі;

4) заборона розпоряджатися або користуватися майном у разі її передбачення та вказівка на таке майно;

5) порядок виконання ухвали.

На відміну від ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів в ухвалі про арешт майна не вказується строк її дії.

Копія ухвали надсилається слідчому, прокурору, підозрюваному, обвинуваченому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, іншим заінтересованим особам не пізніше наступного робочого дня після її постановлення.

Ухвали слідчого судді про арешт майна або про відмову у ньому під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку.

Арешт майна може бути скасовано повністю чи частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування або ухвалою суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони:

1) не були присутні при розгляді питання про арешт майна;

2) доведуть, що арешт накладено необґрунтовано або в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба.

Таке клопотання розглядається не пізніше трьох днів після його надходження до суду. Про час та місце розгляду повідомляються особа, яка заявила клопотання, та особа, за клопотанням якої було арештовано майно.

Арешт майна скасовується прокурором одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації.

Суд одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд, вирішує питання про скасування арешту майна. Суд скасовує арешт майна, зокрема, у випадку виправдання обвинуваченого, закриття кримінального провадження судом, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації, непризначення судом покарання у вигляді конфіскації майна та/або незастосування спеціальної конфіскації, залишення цивільного позову без розгляду або відмови в цивільному позові.

Ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором.

РОЗДІЛ 3
Прокурорський нагляд за додержанням законів під час застосування запобіжних заходів

3.1. Особисте зобов'язання

Особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України) – це запобіжний захід, що полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені ст. 194 КПК України.

За вмотивованим клопотанням прокурора або погодженим із прокурором клопотанням слідчого, на підставі ухвали слідчого судді, суду на підозрюваного, обвинуваченого покладається низка обов'язків, що здебільшого стосуються обмеження передбаченого ст. 33 Конституції України права на пересування, вільний вибір місця проживання, вільно залишати територію України.

При застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно (ч. 1 ст. 202 КПК України). У рішенні про застосування цього заходу повинно бути зазначено, що підозрюваний, обвинувачений після того, як йому роз'яснено та доведено під розпис суть і наслідки покладених на нього обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України, підлягає негайному звільненню з-під варти.

Відповідно до ч. 2 ст. 179 КПК України підозрюваному або обвинуваченому письмово під розпис повідомляють про покладені на нього обов'язки, а також роз'яснюють, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш суворий запобіжний захід і на нього може бути накладене грошове стягнення.

Про роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому покладених на нього обов'язків складається відповідний протокол.

Особисте зобов'язання підозрюваного чи обвинуваченого має наслідком виконання одного або кількох обов'язків, необхідність покладення яких було доведено обґрунтованим клопотанням прокурора.

1. *Прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю.* Слідчий суддя, суд може зобов'язати особу прибувати не тільки до слідчого чи суду, а й до будь-якої іншої службової особи, на яку вкаже суддя. Періодичність може становити як відвідування щодня, два рази на день, щотижня або раз на два чи три дні.

Також особа зобов'язана прибути за викликом у зв'язку з реалізацією завдань кримінального провадження, зокрема – для проведення окремих процесуальних дій. Важливе значення має дотримання передбаченого законом оперативного порядку здійснення виклику, який повинен містити гарантії дотримання прав учасників кримінального провадження. У разі неможливості з'явитися через поважні причини підозрюваний, обвинувачений повинен завчасно повідомити про це службову особу, що здійснила виклик.

У випадку неявки для розгляду клопотання про застосування такого запобіжного заходу, як особисте зобов'язання, на підозрюваного, обвинуваченого, який був у встановленому КПК України порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом та додане до кримінального провадження) і не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, накладається грошове стягнення відповідно до ч. 1 ст. 139 КПК України. Розмір грошового стягнення залежить від виду виклику: у випадку неприбуття до слідчого, прокурора його розмір становить від 0,25 до 0,5 розміру мінімальної заробітної плати; у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду – від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати. Відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 3 КПК України розмір мінімальної заробітної плати – грошова сума, що дорівнює місячному розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому приймається процесуальне рішення або здійснюється процесуальна дія.

На підставі ч. 2 ст. 139 КПК України до підозрюваного, обвинуваченого може бути застосовано привід. Згідно з ч. 2 ст. 140 КПК України слідчий суддя уповноважений здійснити привід,

постановивши відповідну ухвалу. Привід здійснюється особою, яка виконує таку ухвалу, до місця виклику підозрюваного, обвинуваченого у зазначений в ухвалі час.

2. *Не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду.* Якщо підозрюваний або обвинувачений порушить дане зобов'язання, то воно може бути замінене більш суворим запобіжним заходом. Про це особі повинно бути оголошено під час ознайомлення з ухвалою суду. Вказаний запобіжний захід обирається у випадках, коли обставини, які є предметом обґрунтування сторін кримінального провадження, свідчать про те, що мета застосування запобіжного заходу може бути досягнута при обмеженні права обвинуваченого, підозрюваного відлучатися з місця його постійного проживання або тимчасового перебування.

Під місцем постійного проживання підозрюваного чи обвинуваченого слід розуміти житлове приміщення, призначене та придатне для проживання (житловий будинок, квартира, гуртожиток, будинок престарілих, будинок-інтернат, будинок відпочинку тощо), у відповідному населеному пункті, за певною адресою, де підозрюваний (обвинувачений), взятий на постійний паспортний (військовий) облік, проживає разом із сім'єю.

Місце тимчасового проживання підозрюваного чи обвинуваченого – це місце, в якому він перебуває у зв'язку з проїздом, відрядженням, хворобою, відпусткою, навчанням тощо.

Законом не передбачено право органів досудового розслідування, прокурора й суду при обранні запобіжного заходу визначати підозрюваному чи обвинуваченому місце проживання на період кримінального провадження. Їм лише надається право заборонити підозрюваному чи обвинуваченому відлучатися з відповідного населеного пункту без дозволу.

Дозвіл чи відмову у постійному або тимчасовому виїзді з місця проживання оформлюється ухвалою суду. Ухвала про відмову в задоволенні клопотання не може бути оскаржена, а заперечення проти неї може бути подане під час підготовчого провадження в суді (ст. 309 КПК України).

Застосування виконання обов'язку не відлучатися із населеного пункту оформлюється двома процесуальними документами: ухвалою суду про застосування запобіжного заходу та протоколом роз'яснення обов'язків підозрюваного (обвинуваченого), передбаченими ч. 2 ст. 179, ч. 5 ст. 194 КПК України.

Підозрюваний, обвинувачений може отримати дозвіл відлучатись з відповідного місця проживання у виключних випадках: смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю; стан здоров'я самого підозрюваного чи обвинуваченого і неможливість надання медичної допомоги в населеному пункті, де він зареєстрований, проживає чи перебуває; у зв'язку із професійною діяльністю тощо. З метою виконання цілей запобіжного заходу було б доцільно покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов'язок повідомляти про своє пересування та про час і місце прибуття до пункту призначення.

3. *Повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи.* Якщо підозрюваний чи обвинувачений має намір змінити адресу (одержання, обмін чи наймання квартири) в межах місця проживання, він повинен письмово повідомити орган, що займається даним провадженням. За таких обставин підозрюваний чи обвинувачений не повинен отримувати дозвіл на зміну адреси проживання.

4. *Утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом.* Суддя перелічує осіб, із якими підозрюваний, обвинувачений не має права спілкуватися або може спілкуватись тільки в певний час і за певних обставин (наприклад: лише вдень і в присутності третьої особи). Під спілкуванням слід розуміти листування, телефонні розмови, телеграфну та іншу кореспонденцію тощо.

5. *Не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом.* Прокурору необхідно наполягати на тому, щоб такі місця суд у своїй ухвалі мотивував.

6. *Пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності.* Згідно зі ст. 49 Конституції України кожна людина має право на охорону здоров'я і держава створює всі умови для цьо-

го. Забезпечення кримінально-правового захисту здоров'я людей здійснюється в межах, визначених у ст.ст. 305–327 Розділу XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» Особливої частини КК України.

Особа має добровільно піти лікуватися і надати про це довідку прокурору, слідчому.

7. *Докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання.* Підозрюваний, обвинувачений має стати на облік у районному центрі зайнятості за місцем проживання, докласти зусиль до виконання покладених на нього обов'язків та повідомити прокурору, слідчому про місце роботи чи навчання.

8. *Здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну.* Підозрюваний або обвинувачений повинен здати до органу досудового розслідування, суду відповідні документи. Згідно із п. 3 ч. 1 ст. 6 ЗУ «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» громадянинові України може бути тимчасово відмовлено у видачі паспорта у випадках, якщо стосовно нього у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, застосовано запобіжний захід, за умовами якого йому заборонено виїжджати за кордон, – до закінчення кримінального провадження або скасування відповідних обмежень.

9. *Носити електронний засіб контролю.* Відповідно до ч. 1 ст. 195 КПК України застосування електронних засобів контролю полягає в закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відстежувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії.

Носіння електронних засобів контролю визначається КПК України як обов'язок, який покладається на підозрюваного, обвинуваченого на строк не більш ніж два місяці (строк може бути продовжено за клопотанням прокурора) у випадку застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою.

Згідно із п. 4 ст. 195 КПК України не допускається застосування електронних засобів контролю, які суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності в їхньому носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує.

Прокурор має враховувати, що специфіка особистого зобов'язання полягає в тому, що цей захід може застосовуватися як самостійний запобіжний захід чи як додатковий обов'язок при застосуванні інших запобіжних заходів, не пов'язаних із триманням під вартою, які можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого ухвалою слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу, якщо така необхідність доведена прокурором при обґрунтуванні клопотання (наприклад, при застосуванні застави як запобіжного заходу слідчий суддя може покласти на підозрюваного обов'язок не відлучатися із населеного пункту, в якому він проживає, без дозволу слідчого тощо).

Ухвала слідчого судді щодо застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання оскарженню не підлягає. Заперечення проти неї може бути подане під час підготовчого провадження в суді.

Контроль за виконанням особистого зобов'язання здійснює слідчий, а якщо провадження перебуває в суді – прокурор.

3.2. Особиста порука

Особиста порука – це запобіжний захід, що полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків згідно зі ст. 194 КПК України і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу (ч. 1 ст. 180 КПК України).

Поручитель (поручителі) – це особа або особи, які, з одного боку, заслуговують на довіру слідчого, прокурора, слідчого судді або суду (в силу особливих моральних якостей, авторитету тощо), а з другого – мають достатній вплив на підозрюваного, об-

винуваченого, щоб забезпечити його належну поведінку або явку за першим же викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

Особиста порука застосовується за умови врахування тяжкості пред'явленого обвинувачення, зібраних доказів, особи обвинуваченого, роду його занять, віку, стану здоров'я, сімейного стану та реальної впевненості, що цей запобіжний захід здатен гарантувати належну поведінку та явку підозрюваного, обвинуваченого на першу про те вимогу.

Ставити питання про особисту поруку мають право підозрюваний, обвинувачений, його родичі, захисник, особи, які виявляють намір бути поручителями.

Особиста порука застосовується за клопотанням або згодою поручителів. Громадяни, які виявили бажання взяти на себе відповідне зобов'язання, повинні подати про це письмове клопотання слідчому, прокурору, слідчому судді або суду, які після перевірки даних про особу поручителів та їхні стосунки з підозрюваним, обвинуваченим вирішують питання про можливість застосування цього запобіжного заходу.

У разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, повинен бути звільнений з-під варти негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання (ч. 2 ст. 202 КПК України).

Поручителю повідомляють суть кримінального провадження, роз'яснюють його обов'язки у межах ч. 5 ст. 194 КПК України та наслідки їх невиконання, що полягають у грошовому стягненні залежно від характеру вчинення кримінального правопорушення, яке становить відповідно до ч. 5 ст. 180 КПК України:

– у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше трьох років, або інше, більш м'яке покарання, – від двох до п'яти розмірів мінімальної заробітної плати;
– у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, – від п'яти до десяти розмірів мінімальної заробітної плати;

– у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років, – від десяти до двадцяти розмірів мінімальної заробітної плати;
– у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років, – від двадцяти до п'ятдесяти розмірів мінімальної заробітної плати.

Ухвала слідчого судді про накладення грошового стягнення не підлягає оскарженню в апеляційному порядку, але скасування такої ухвали можливе за результатами розгляду відповідного клопотання, поданого особою, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею. Клопотання подається слідчому судді, суду, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення, і може бути предметом розгляду як під час досудового розслідування, так і судового провадження.

Визначальною обставиною, що забезпечує ефективність застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки, є послідовне складання процесуальних актів:
– клопотання прокурора про застосування запобіжного заходу особистої поруки;
– ухвали слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. Ухвала оскарженню не підлягає, заперечення проти неї можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді;
– зобов'язання поручителів про взяття на себе обов'язків, визначених слідчим суддею, судом. Окремо від кожного з поручителів відбирається протокол, у якому зазначаються його дані, зобов'язання, які поручитель повинен виконувати, та майнова відповідальність, що пов'язана з виконанням особистої поруки. Складання спільного протоколу про взяття на себе зобов'язань поручителями допускається за умови, що такі особи беруть на себе однакові зобов'язання та матимуть змогу одночасно з'являтися до органу досудового розслідування чи суду;

– протоколу, яким роз'яснюється підозрюваному, обвинуваченому сутність обов'язків, визначених ухвалою слідчого судді, судді, строки їх застосування та вимоги ч.ч. 3, 4, 5 ст. 180 КПК України щодо прав та обов'язків поручителя, відповідальності за невиконання цих обов'язків.

Під час обрання запобіжним заходом особистої поруки слідчий суддя, суд визначає кількість поручителів. У кримінальному провадженні може бути залучено і одного поручителя. Проте наявність одного поручителя буде достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру (ч. 2 ст. 180 КПК України).

Варто звернути увагу на рекомендаційну позицію Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, згідно з якою при обранні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки слідчий суддя, суд має враховувати, що наявність одного поручителя може бути визнана достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, що заслуговує на особливу довіру (народний депутат України, депутат місцевої ради, особа, яка відзначена державними нагородами, тощо).

Закон не конкретизує, яким чином поручителі повинні забезпечувати належну поведінку та явку підозрюваного, обвинуваченого, за таких умов можна констатувати, що поручителями використовуються заходи виховного характеру, особистий вплив, авторитет, контролюється поведінка обвинуваченого.

Прокурор повинен враховувати труднощі, які можуть виникати при застосуванні ч. 1 ст. 180 КПК України стосовно доставлення підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи в суд. Для належного виконання поручителем своїх зобов'язань він повинен бути сповіщений про виклик підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи в суд та про виконання чи невиконання особою цієї вимоги.

Не може розглядатися як ухилення від заходів виховного характеру залишення особою місця роботи або навчання, недоставлення її до органу досудового розслідування чи в суд з поважних причин (внаслідок хвороби, за сімейними обставинами, у зв'язку зі зміною місця проживання тощо).

Відповідно до ч. 4 ст. 180 КПК України поручитель може відмовитись від узятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. Ця відмова може бути зумовлена суб'єктивними чинниками: коли поручитель не в змозі виконувати покладені на нього зобов'язання з особистих причин. У такому разі до підозрюваного чи обвинуваченого може бути знову застосовано запобіжний захід у вигляді особистої поруки, але з іншим (іншими) поручителем, про що складається нова ухвала про обрання запобіжного заходу. Якщо ж поручитель не в змозі виконувати покладені на нього зобов'язання через неналежну поведінку підозрюваного або обвинуваченого, він повинен забезпечити явку такої особи до органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді або суду для вирішення питання про зміну запобіжного заходу на інший.

Отже, запобіжний захід у вигляді особистої поруки характеризується такими ознаками:

- застосовується з урахуванням особи підозрюваного;
- застосовується за наявності письмового зобов'язання (клопотання або згоди) повнолітньої, дієздатної особи поручителя, що заслуговує на довіру (особливу довіру);
- за належну поведінку підозрюваного, обвинуваченого відповідають поручителі;
- кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд;
- обов'язки покладаються на підозрюваного та обвинуваченого – подвійне зобов'язання;
- поручитель може відмовитись від взятих зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність;
- за невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення;
- контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду – прокурор.

3.3. Застава

Застава (ст. 182 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає у внесенні коштів заставодавцем у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків.

Застава є одним з ефективних заходів, в основу якого покладено економічну зацікавленість у збереженні грошової суми та моральні зобов'язання підозрюваного, обвинуваченого перед іншими фізичними або юридичними особами, які виступили заставодавцями. За своїм змістом застава спрямована на досягнення конкретної мети – забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків.

Але в окремих випадках можливе звернення судом суми застави і на виконання вироку в частині майнових стягнень.

Державний примус у процесі застосування застави породжується реально загрозою втрати заставодавцем грошей у разі невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків. Свобода підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні цього запобіжного заходу обмежується шляхом загрози майнових втрат, оскільки внесені гроші можуть бути звернені в дохід держави.

Розмір застави встановлюється слідчим суддею, судом, у розмірах, передбачених ч. 5 ст. 182 КПК України:

- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, – від одного до двадцяти розмірів мінімальної заробітної плати;
- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів мінімальної заробітної плати;
- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів мінімальної заробітної плати.

У виняткових випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів мінімальної заробітної плати відповідно.

Якщо слідчий суддя, суд встановить заставу як запобіжний захід, підозрюваний, обвинувачуваний, який не тримається під вартою, не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду.

Також при обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту слідчий суддя, суд встановлюють розмір застави, сплата якої тягне за собою негайне звільнення взятого під варту.

При взятті під варту застава не встановлюється:

– щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;
– щодо злочину, який спричинив загибель людини;
– щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею.

Заставодавець – фізична або юридична особа, яка вносить заставу. Заставодавцем може бути як сама особа, щодо якої обраний такий запобіжний захід, так і інша особа. Заставодавцем не може бути юридична особа державної або комунальної форми власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності.

При застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави підозрюваному, обвинуваченому роз'яснюються його обов'язки і наслідки їх невиконання, а заставодавцю – у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки із забезпечення належної поведінки підозрюваного, об-

винуваченого та його явки за викликом, а також наслідки невиконання цих обов'язків.

У разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки або якщо порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується у порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору.

Питання про звернення застави в дохід держави вирішується слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора або за власною ініціативою суду в судовому засіданні за участю підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу. Неприбуття в судове засідання зазначених осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час розгляду питання, не перешкоджає проведенню судового засідання.

У разі звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу.

Застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю після припинення дії цього запобіжного заходу. При цьому застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень. Застава, внесена заставодавцем, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою.

При визначенні розміру застави виникає питання: чи слід враховувати цивільний позов у частині тільки стягнення матеріальної шкоди, чи такий необхідно встановлювати і з урахуванням розміру заподіяної моральної шкоди, обґрунтованої достатніми доказами. Для прикладу розглянемо наступний казус.

Тернопільський районний суд у справі про обвинувачення К. (ч. 2 ст. 215, ч. 2 ст. 111, ч. 1 ст. 177 КК України) своїм вироком звернув заставу в розмірі 1000 грн на відшкодування матеріальних збитків. У цьому випадку органи досудового слідства встановили розмір застави менший за розмір цивільного позову як у частині матеріальних збитків, так і моральної шкоди.

Тобто застава не покривала суму збитків, а отже – не відповідала інтересам потерпілого.

При вирішенні цього питання необхідно звернутись до норм цивільного законодавства, зокрема до ст. 440-1 ЦК України, в якій передбачено, що моральна шкода є немайновою. Тому на визначення мінімального розміру застави в кожному конкретному випадку не повинні впливати заявлені в грошовому виразі вимоги про компенсацію моральної шкоди, а також матеріальні вимоги потерпілого, не пов'язані з вчиненням щодо нього злочину, розмір судових витрат тощо.

Застосування застави в сучасних умовах залежить безпосередньо від прокурора, котрий може віддати перевагу зазначеному запобіжному заходу перед суворішими альтернативами.

При цьому прокурор має враховувати, що заставу застосовують у двох варіантах: як «звичайний» запобіжний захід – у загальному порядку їх обрання з додержанням вимог ч. 3 ст. 176 КПК України аналогічно до інших запобіжних заходів, і як альтернативу триманню під вартою. У першому випадку застава переважно застосовується, якщо покладення на підозрюваного особистого зобов'язання потребує додаткових гарантій забезпечення, а поручителі відсутні або не викликають довіри. Прокурор повинен брати до уваги положення ч. 7 ст. 194 КПК України, згідно з якими до підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у вигляді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у вигляді застави або тримання під вартою. Тобто у цих випадках лише застава є єдино можливою альтернативою триманню особи під вартою.

У другому випадку відповідно до ч. 1 ст. 182 КПК України можливість застосування застави щодо особи, до якої застосовано за-

побіжний захід у вигляді тримання під вартою, може бути визначена в ухвалі слідчого судді, суду у випадках, передбачених ч.ч. 3 або 4 ст. 183 КПК України. Згідно із вказаними положеннями слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених КПК України. При цьому в ухвалі слідчого судді, суду зазначаються обов'язки (ст. 194 КПК України), які будуть покладені на підозрюваного, обвинуваченого в разі внесення застави, наслідки їх невиконання, обґрунтовується обраний розмір застави, а також можливість її застосування, якщо таке рішення прийнято в кримінальному провадженні (ч. 4 ст. 183 КПК України). Водночас слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави й обставини, передбачені ст.ст. 177 і 178 КПК України, має право не визначати розміру застави в кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування, щодо злочину, який спричинив загибель людини, чи щодо особи, яка порушила раніше обрані умови застави (ч. 4 ст. 183 КПК України).

Отже, *особливістю участі прокурора у вирішенні слідчим суддею, судом питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є те, що прокурор має поставити питання про визначення розміру застави або висловити свої міркування про недоцільність визначення розміру застави в кожному конкретному випадку.*

На деякі обмеження щодо застосування застави орієнтував суди й Верховний Суд України, вказуючи в п. 2 постанови Пленуму від 26 березня 1999 року № 6 «Про практику застосування судами застави як запобіжного заходу», що застава (замість тримання під вартою) може застосовуватися стосовно осіб, які обвинувачуються у вчиненні тяжких насильницьких злочинів чи злочинів у складі організованих груп, а також щодо рецидивістів та осіб, які раніше намагались ухилитися від правосуддя, лише у виняткових випадках. Таким чином, попри відсутність пря-

мо передбачених у законодавстві заборон і обмежень, прокурор, враховуючи фактичні обставини кримінального провадження, оцінюючи особу підозрюваного та наявні ризики й керуючись своїм внутрішнім переконанням, має індивідуально вирішувати питання про ініціювання даного запобіжного заходу або обрання іншого, більш суворого.

На етапі ініціювання питання про застосування застави прокурору також необхідно враховувати, що згідно з ч. 2 ст. 182 КПК України застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставодавцем). В останньому випадку набуває значення встановлення особи заставодавця. З цього приводу в КПК України закріплено обмеження, які передбачають, що заставодавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або в статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній чи комунальній власності. Таким чином, прокурор повинен перевірити, чи було з'ясовано слідчим відсутність вказаних негативних вимог до заставодавця або з'ясувати це особисто.

Водночас важливе значення для прокурора має визначення розміру застави. Відповідно до ч. 4 ст. 182 КПК України розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків, передбачених ст. 177 КПК України. Розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути заздалегідь непомірним для нього. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ наголошує на необхідності враховувати майновий стан підозрюваного, обвинуваченого та не допускати встановлення такого розміру застави як альтернативи триманню під вартою, що є заздалегідь непомірним для цієї особи та призводить до неможливості виконання застави. Таким чином, саме розмір застави визначає

ступінь суворості даного запобіжного заходу, а при його визначенні враховуються об'єктивні й суб'єктивні критерії, основним серед яких є ступінь тяжкості вчиненого злочину (ч. 5 ст. 182 КПК України).

Питання про розмір застави, як і інші питання застосування запобіжних заходів, повинно попередньо вирішуватися прокурором. Складаючи клопотання про застосування даного запобіжного заходу, слідчий, прокурор мають змогу більш повно, ніж слідчий суддя та суд, з'ясувати всі обставини, які лежать в основі визначення розміру застави, оцінити наявність ризиків та співрозмірність застави для підозрюваного, обвинуваченого. Тому в клопотанні доцільно запропонувати на розгляд суду конкретний розмір застави, обґрунтувавши його аргументованими доводами, підтвердження яких перед слідчим суддею, судом в подальшому є обов'язком прокурора.

Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні запобіжного заходу у вигляді застави передбачає перевірку прокурором дотримання підозрюваним, обвинуваченим, а також заставодавцем покладених на них обов'язків.

Відповідно до ч. 6 ст. 182 КПК України з моменту обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок, а також від часу звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варти внаслідок внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави.

Спеціальний припис, що передбачає виконання саме цього запобіжного заходу, міститься у ч. 6 ст. 182 КПК України, згідно з якою підозрюваний, обвинувачений, який не тримається під вартою, не пізніше п'яти днів від дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем і надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Тому прокурор має

встановити додержання визначеного законом п'ятиденного строку для внесення застави. Разом із тим йому необхідно враховувати, що відповідно до закону зазначені дії можуть бути здійснені пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави, якщо на момент їх здійснення не прийнято рішення про зміну запобіжного заходу. Таким чином, бездіяльність прокурора з ініціювання питання про зміну запобіжного заходу дає підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю можливість правомірно зволікати із виконанням відповідного обов'язку протягом невстановленого строку.

Дещо інші правила встановлені для строків внесення застави щодо підозрюваного, обвинуваченого, якого тримають під вартою. Відповідно до ч. 7 ст. 182 КПК України в цих випадках підозрюваний, обвинувачений або заставодавець мають право в будь-який момент внести заставу в розмірі, визначеному в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Відповідно до ч. 10 ст. 182 КПК України у разі звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу з урахуванням положень ч. 7 ст. 194 КПК України. Отже, у відповідних випадках прокурор має поставити перед слідчим суддею, судом питання про збільшення розміру застави або застосування до підозрюваного домашнього арешту чи тримання під вартою.

У разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки, або порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду державного бюджету України й використовується в порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору.

На заключному етапі виконання запобіжного заходу у вигляді застави уваги прокурора потребує додержання законів щодо повер-

нення її суми власнику. Відповідно до ч. 11 ст. 182 КПК України застава, яка не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю після припинення дії вказаного запобіжного заходу. При цьому застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень. Застава, внесена заставодавцем, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою.

Згідно з узагальненням практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ мають місце судові помилки при застосуванні застави.

Так, є випадки, коли, порушуючи норми ст. 194 КПК України, слідчі судді в ухвалах про застосування запобіжних заходів у вигляді застави не визначали конкретних обов'язків, що покладаються на підозрюваного, а також не вказували строку, на який їх покладено.

Також суперечать положенням ст. 309 КПК України ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді застави, в яких зазначено, що такі ухвали можуть бути оскаржені в апеляційному порядку.

Наприклад, слідчий суддя Галицького районного суду м. Львова, розглянувши клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді застави, у резолютивній частині ухвали вказав на можливість її оскарження в апеляційному порядку в 5-денний строк із дня отримання копії ухвали.

Хоча відповідно до зазначеної ст. 309 КПК України така ухвала оскарженню не підлягає.

Проте трапляються випадки і недотримання слідчими суддями процесуального порядку обрання такого запобіжного заходу, як застава.

Наприклад, слідчим суддею Рожищенського районного суду Волинської області задоволено клопотання слідчого про обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо В., підозрюваного у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України. Розмір застави визначено у сумі 23 000 грн, а також покладено на підозрюваного певні обов'язки, зазначені в ч. 5 ст. 194 КПК України.

Однак у своїй ухвалі слідчий суддя не вказав строк, на який ці обов'язки покладено, а також не зазначив та не роз'яснив вимог ч. 6 ст. 182 КПК України (внесення застави протягом 5 днів) і те, що невиконання вказаних дій у встановлений строк є підставою для розгляду питання про обрання щодо підозрюваного іншого запобіжного заходу.

Також під час розгляду клопотань слідчих про обрання запобіжного заходу у вигляді застави не всі слідчі судді з'ясовують, чи є можливість внесення підозрюваним або заставодавцем застави у розмірі, вказаному в клопотанні слідчого, а також думку сторони захисту щодо розміру застави.

Підставами для відмови у задоволенні клопотання слідчого (прокурора) про обрання запобіжного заходу у вигляді застави слідчі судді визначали недоведеність обставин, що свідчать про існування ризиків, передбачених п. 5 ч. 1 ст. 177 КПК України, та обставин, які є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам.

Наприклад, ухвалою слідчого судді Комсомольського районного суду м. Херсона від 21 січня 2013 року відмовлено в задоволенні клопотання слідчого про обрання Ч., підозрюваному у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, запобіжного заходу у вигляді застави. Обґрунтовуючи своє рішення, слідчий суддя вказав, що згідно із клопотанням застосування такого запобіжного заходу, як застава, необхідне для позбавлення можливості підозрюваного приховати майно від можливої його конфіскації, незаконно впливати на свідків та перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

Відповідно до ст. 177 КПК України запобіжні заходи не застосовуються з метою запобігти приховуванню майна, оскільки КПК України визначає для цього інші заходи забезпечення кримінального провадження. Слідчим не було доведено, що підозрюваний може впливати на свідків, яких має намір допитати слідчий. Доводи слідчого, що підозрюваний «перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином», не були конкретизовані. Враховуючи всі докази, надані слідчим, слідчий суддя

дійшов висновку, що слідчим та прокурором не було доведено наявність ризиків, зазначених у клопотанні.

З урахуванням вказаних обставин слідчий суддя вирішив, що до підозрюваного необхідно застосувати запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання.

Також слідчим суддею Луцького міськрайонного суду відмовлено в обранні запобіжного заходу у вигляді застави в розмірі 57 350 грн щодо підозрюваного у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 364 КК України, оскільки відсутні об'єктивні відомості про існування обставин, які можуть свідчити про ухиляння підозрюваного від слідства та суду, а також відсутні дані, що менш суворий запобіжний захід не може забезпечити належної процесуальної поведінки підозрюваного.

При вирішенні питання про продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді застави слідчим суддям потрібно керуватись положенням ч. 6 ст. 194 КПК України, згідно із якою обов'язки, передбачені частиною п'ятою цієї статті, можуть бути покладені на підозрюваного на строк не більше двох місяців. Водночас за необхідності цей строк може бути продовжено за клопотанням лише прокурора в порядку, визначеному в ст. 199 КПК України.

У зазначеному Кодексі не передбачено можливості звернення із окремим клопотанням про продовження терміну виконання обов'язків, а тому за необхідності продовження цього строку звернення до слідчого судді оформляються клопотанням про продовження строків дії запобіжного заходу.

Механізм внесення, повернення та звернення у дохід держави коштів у разі застосування запобіжного заходу у вигляді застави регулюється Порядком внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 року № 15 (у редакції постанов Кабінету Міністрів України від 18 січня 2012 року № 27 та від 19 вересня 2012 року № 868).

Цим Порядком врегульовано питання внесення застави на депозитний рахунок суду, який обрав запобіжний захід, та строк внесення (не пізніше 5 днів з дня постановлення ухвали).

Підтвердженням внесення коштів на депозитний рахунок суду є платіжний документ з відміткою банку про виконання, що надається слідчому, прокурору або суду, який здійснює кримінальне провадження.

3.4. Домашній арешт

Поняття домашнього арешту закріплене в ст. 181 КПК України, відповідно до якого *домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинувачуваному залишати житло цілодобово або у певний час доби*. При цьому людина не обов'язково мусить цілодобово перебувати в чотирьох стінах: вона зможе ходити на роботу, в магазин, а в помешканні перебувати, наприклад, у найкриміногенніший час – із вечора до ранку. Детально режим домашнього арешту повинен бути прописаний ухвалою слідчого судді про застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

Що стосується житла, то необхідно передусім знати поняття, визначені у Цивільному кодексі України, Житловому кодексі України та ст. 233 КПК України.

Зауважимо, що домашній арешт може застосовуватися лише до осіб, підозрюваних або обвинувачених у здійсненні злочинів, за які передбачено позбавлення волі (ч. 2 ст. 181 КПК України). Характерно, що це положення не містить обмежень, з чого можна зробити висновок, що до цієї категорії можуть потрапити особи, підозрювані або обвинувачені в здійсненні особливо небезпечних злочинів. Однак, зазначимо, що це не повинно стосуватися таких злочинів, оскільки в кожному конкретному випадку суд приймає рішення з огляду на конкретні обставини справи і дані про особу підозрюваного чи обвинуваченого.

Визначаючи запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, слідчий суддя, суд зобов'язаний керуватися ст. 178 КПК України, яка містить перелік обставин, що враховуються при обранні запобіжного заходу.

Зокрема, при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у ст. 177 КПК України, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального

провадження матеріалів зобов'язаний оцінити сукупно всі обставини, у тому числі:

1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;

2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується;

3) вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого;

4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців;

5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання;

6) репутацію підозрюваного, обвинуваченого;

7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого;

8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого;

9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше;

10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення;

11) розмір майнової шкоди, у спричиненні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини.

Причому у цьому випадку беруть до уваги і саму особистість підозрюваної, обвинуваченої особи, враховуючи її репутацію, соціальні зв'язки тощо.

Відповідно до ст. 184 КПК України клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, і повинно містити:

– стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа;

– правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
– виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;
– посилання на один або кілька ризиків, зазначених у ст. 177 КПК України;
– виклад обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;
– обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів;
– обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених в ч. 5 ст. 194 КПК України.

Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

До клопотання додаються:
– копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;
– перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу;
– підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надано копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу.

Застосування запобіжного заходу до кожної особи потребує внесення окремого конкретного клопотання.

При обранні вказаного запобіжного заходу мають бути передбачені найбільш ефективні обмеження, які дійсно необхідні у кожному конкретному випадку та повинні відповідати меті його застосування. Разом з тим підозрюваний, обвинувачений не може

бути обмежений у праві користування телефонним зв'язком для виклику швидкої допомоги, працівників правоохоронних органів, аварійно-рятувальних служб у разі виникнення надзвичайних ситуацій, а також для спілкування зі слідчим та контролюючим органом. Тому передбачення конкретних обмежень суд повинен мотивувати. З цього приводу «Токійські правила», прийняті 14 грудня 1990 року Резолюцією 45/110 Генеральної Асамблеї ООН, передбачають принцип мінімального втручання в особисте життя людини при застосуванні запобіжних заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням. Конкретні обмеження для підозрюваного (обвинуваченого) мають бути сформульовані чітко, а їхня кількість, якщо можливо, має бути мінімальною (п.п. 2.6, 12.2). У процесі застосування не пов'язаних із тюремним ув'язненням заходів має бути дотримано права обвинуваченого на особисте життя, а також права на особисте життя його сім'ї (п. 3.11 Правил).

Клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого або з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі, чи з моменту подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду відповідного клопотання (ст. 186 КПК України).

Слідчий суддя, суд після одержання клопотання про застосування запобіжного заходу до підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває на свободі, призначає дату судового засідання і здійснює судовий виклик.

У разі неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю, слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про привід підозрюваного, обвинуваченого, якщо він не з'явився для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою, або ухвалу про дозвіл на його затримання з

метою приводу, якщо ухвала про привід не була виконана (ст. 187 КПК України).

Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, а у за необхідності і захисника. Зокрема, відповідно до ч. 6 ст. 193 КПК України слідчий суддя, суд зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення захисником підозрюваного, обвинуваченого, коли останній заявив клопотання про залучення захисника, якщо участь захисника є обов'язковою або якщо слідчий суддя, суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника.

Слідчий суддя, суд, до якого прибув або доставлений підозрюваний, обвинувачений для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, зобов'язаний роз'яснити його права:

- мати захисника;
- знати суть та підстави підозри або обвинувачення;
- знати підстави для його затримання;
- відмовитися давати пояснення, показання з приводу підозри або обвинувачення;
- давати пояснення щодо будь-яких обставин його затримання та тримання під вартою;
- досліджувати речові докази, документи, показання, на які посилається прокурор, та надавати речі, документи, показання інших осіб на спростування доводів прокурора;
- заявляти клопотання про виклик і допит свідків, показання яких можуть мати значення для вирішення питань цього розгляду.

За клопотанням сторін або з власної ініціативи слідчий суддя, суд має право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу.

При цьому згідно з ч. 5 ст. 193 КПК України будь-які твердження чи заяви підозрюваного, обвинуваченого, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані на доведення його винуватості у кри-

мінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні.

Під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту суд має з'ясувати місце проживання підозрюваного, обвинуваченого.

При обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту необхідно звертати увагу, що вжите законодавцем у ч. 5 ст. 181 КПК України словосполучення «житло цієї особи» охоплює випадки, коли підозрюваний, обвинувачений: 1) є власником (співвласником) такого житла; 2) зареєстрований у такому житлі; 3) постійно або тимчасово проживає у такому житлі без реєстрації тощо.

Правильною вважається практика тих слідчих суддів, які застосовують цей запобіжний захід у зазначених вище випадках, з'ясувавши при цьому думку власника житла (якщо він відомий) та оцінивши всі обставини сукупно, у тому числі: соціальні зв'язки підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання; наявність у нього родини й утриманців (місце їх фактичного проживання); доцільність застосування такого запобіжного заходу для запобігання ризикам, визначеним у ст. 177 КПК України, зокрема спробам підозрюваного, обвинуваченого переховуватися від органів досудового розслідування та суду тощо.

Суд повинен враховувати, що при виконанні такої ухвали у судовому провадженні орган внутрішніх справ зобов'язаний негайно повідомити суд про взяття на облік особи, щодо якої застосовано домашній арешт.

Запобіжні заходи до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого застосовуються з урахуванням його вікових та психологічних особливостей і роду занять. Слідчому судді, суду необхідно зважати, що затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього тоді, коли він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину за наявності визначених КПК України мети та підстав для його застосування.

Крім того, необхідно враховувати визначені у ст. 482 КПК України особливості порядку затримання або обрання за-

побіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту стосовно судді, народного депутата України. Такі запобіжні заходи до ухвалення обвинувального вироку судом не можуть бути здійснені без згоди Верховної Ради України.

Варто пам'ятати, що під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту (ст. 299 КПК України).

При застосуванні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту слідчий суддя, суд зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого прибувати на кожну вимогу до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме:

- прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;
- не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;
- повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;
- утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;
- не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;
- пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;
- докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;
- здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;
- носити електронний засіб контролю (ч. 5 ст. 194 КПК України).

Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого.

Працівники органу внутрішніх справ з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під

домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю (ч.ч. 3, 5 ст. 181 КПК України).

Застосування електронного засобу контролю полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відстежувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії.

Електронні засоби контролю можуть застосовуватися:

– слідчим на підставі ухвали слідчого судді, суду про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, якою на останнього покладено відповідний обов'язок;
– працівниками органу внутрішніх справ на підставі ухвали слідчого судді, суду, якою щодо підозрюваного, обвинуваченого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

Не допускається застосування електронних засобів контролю, які суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності у їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує.

Слідчий, працівник органу внутрішніх справ перед застосуванням електронного засобу контролю зобов'язаний під розпис роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому правила користування пристроєм, техніку безпеки поводження з ним та наслідки його зняття або неправомірного втручання в його роботу з метою ухилення від контролю.

Відмова від носіння засобу електронного контролю, умисне зняття, пошкодження або інше втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та намагання вчинити зазначені дії є невиконанням обов'язків, покладених судом на підозрюваного, обвинуваченого при обранні запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі або у вигляді домашнього арешту.

Електронні засоби контролю застосовуються в порядку, встановленому Міністерством внутрішніх справ України (ст. 195 КПК України).

Більш детальний порядок та організацію виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на домашній арешт визначає Інструкція «Про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту», затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 31 серпня 2013 року № 845 і зареєстрована в Міністерстві юстиції України 31 жовтня 2013 року за № 1845/24377.

Ухвала слідчого судді, суду з моменту її оголошення підозрюваному, обвинуваченому підлягає негайному виконанню органом внутрішніх справ за місцем його проживання.

Контроль за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, розпочинається з моменту його поставлення на облік.

Орган внутрішніх справ припиняє контроль за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, після закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду або постановлення слідчим суддею, судом ухвали про зміну цього запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження.

Про підстави припинення контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого доповідають рапортом начальнику органу внутрішніх справ, який накладає резолюцію щодо припинення контролю.

Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. За необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 199 КПК України. Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. Після закінчення цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою

дію і запобіжний захід вважається скасованим.

Електронний облік підозрюваних, обвинувачених, щодо яких застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, ведеться у складі Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України. До цього обліку забезпечується цілодобовий доступ оперативного чергового чергової частини та працівників структурних підрозділів органу внутрішніх справ, що здійснюють контроль за поведінкою осіб, які перебувають під домашнім арештом.

3.5. Тримання під вартою

Тримання під вартою (ст. 183 КПК України) є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим у ст. 177 КПК України. Винятковість цього запобіжного заходу обумовлена тим, що відповідно до п. 3 ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року «тримання під вартою осіб, котрі чекають судового розгляду, не повинно бути загальним правилом». Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, який суттєво обмежує конституційне право людини на свободу та особисту недоторканність. Це природне право має бути забезпечене особливим захистом у сфері кримінального судочинства, а тому й може бути обмежене лише при дотриманні загальноправових принципів з огляду на критерії розумності та необхідності.

Суть запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою полягає в обмеженні особистої свободи підозрюваного, обвинуваченого через поміщення їх до спеціальної установи.

Під спеціальними установами розуміють:

– слідчі ізолятори (СІЗО) Державної кримінально-виконавчої служби України;
– дисциплінарні ізолятори чи карцери установ виконання покарань (ст. 4 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»);
– гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України;

– в окремих випадках, що визначаються потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в ізоляторах тимчасового тримання органів Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України.

Умови застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою:

1) якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим у ст. 177 КПК України;

2) застосовується лише щодо (ч. 2 ст. 183 КПК України):

– особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – виключно у випадках, коли прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;
– раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до 3 років, – виключно у випадках, коли прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;
– раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до 5 років, – виключно у випадках, коли прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

– раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 5 років;
– раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 3 роки;
– особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку в порядку і на підставах, передбачених Розділом IX КПК України або міжнародного договору України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Процесуальний порядок застосування запобіжного заходу тримання під вартою є аналогічним до інших запобіжних заходів, окрім певних особливостей, а саме:

1) відповідно до ст. 188 КПК України прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Це клопотання може бути подане як одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під варту, так і після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику;

2) під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою присутність підозрюваного, обвинуваченого є обов'язковою. Проте слідчий суддя, суд може розглянути таке клопотання та обрати запобіжним заходом тримання під вартою за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених у ст. 177 КПК України, буде доведено, що ця особа оголошена у міжнародний розшук;

3) прогресивною новелою для кримінального процесу є положення, яке визначене в ч. 3 ст. 183 КПК України, де зазначено, що слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування

запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою *зобов'язаний визначити розмір* застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених КПК України.

Проте слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має право не визначати розмір застави у кримінальному провадженні у випадках, передбачених в ч. 4 ст. 183 КПК України:

– щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;
– щодо злочину, який спричинив загибель людини;
– щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею;

4) в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити дату закінчення її дії у межах строку, передбаченого КПК України.

Строки тримання під вартою.

Відповідно до ст. 197 КПК України строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати *шістдесяти днів*.

Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування, при цьому сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати:

– *6 місяців* – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості;
– *12 місяців* – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Строк тримання під вартою продовжується за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором не пізніше ніж за 5 днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою та подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування (ч. 1 ч. 2 ст. 199 КПК України). Дане клопотання має бути розглянуто до закінчення строку дії попередньої ухвали.

Слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні строку тримання під вартою, якщо прокурор, слідчий не доведе, що:

– ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою;
– існують обставини, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

Оцінюючи дотримання стандарту розумності строку тримання під вартою, на засіданнях Європейського суду неодноразово наголошувалось, що продовження строку його дії може мати місце лише в тих випадках, коли є підстави вважати, що звільнення особи реально порушить публічний порядок або якщо цей порядок перебуває під загрозою. Попереднє ув'язнення не повинно передбачати покарання у виді позбавлення волі й не може бути «формою очікування» обвинувального вироку (рішення по справі «Летельє проти Франції» від 26 червня 1991 року). Також у Європейському суді неодноразово зазначалось, що «існує презумпція на користь звільнення», що «до вироку особа має вважатися невинуватою» і що «вона має бути звільнена до вироку, як тільки її тримання під вартою стає необґрунтованим».

Строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, обвинуваченого – з моменту затримання. У строк тримання під вартою включається час перебування особи в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи. У разі повторного взяття під варту особи в тому ж самому кримінальному провадженні строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше (ч. 2 ст. 197 КПК України).

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини при визначенні тривалості тримання особи під вартою під час провадження за змістом п. 3 ст. 5 Конвенції враховується період, який розпочинається з дати затримання особи та закінчується у день ухвалення вироку судом першої інстанції (Рішення по справі «Белєвіцький проти Росії» від 1 березня 2007 року). У зв'язку з цим Європейським судом з прав людини у справі «Харченко про-

ти України» було зазначено про необхідність введення термінів сумарного утримання під вартою під час слідства, ознайомлення зі справою та суду.

Порядок звільнення особи з-під варти передбачено у ч. 4 та ч. 5 ст. 202 КПК України, де визначено, що підозрюваний, обвинувачений звільняється з-під варти:

- після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- при постановленні слідчим суддею, судом ухвали про:
  - відмову у продовженні строку тримання під вартою;
  - скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
  - зміну тримання під вартою на інший запобіжний захід;
- по закінченні строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою.

Підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженої службової особи установи попереднього ув'язнення, в якій він перебуває під вартою, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою. Вирок або ухвала про звільнення особи, яка тримається під вартою, підлягає виконанню негайно після їх надходження до місця досудового ув'язнення (ст. 20 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»).

У ст. 206 КПК України закріплено загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини, де визначено, що кожен слідчий суддя суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади, службову особу забезпечити додержання прав такої особи.

Якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави у встановленому КПК України порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою

зобов'язати будь-який орган державної влади, службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав для позбавлення волі.

3.6. Затримання як тимчасовий запобіжний захід

Затримання особи є тимчасовим запобіжним заходом, який застосовується з підстав та в порядку, визначеному КПК України, суть якого полягає в поміщенні особи на короткий строк у спеціальне приміщення для тримання затриманих (ізолятор тимчасового тримання, гауптвахту).

Незважаючи на короткочасність затримання, за характером правообмежень воно є одним з найбільш суворих запобіжних заходів.

Кримінальне процесуальне затримання слід відрізняти від:

– доставлення особи до правоохоронного органу на строк до однієї години у порядку, передбаченому законодавством України про адміністративні правопорушення;
– затримання особи (до трьох годин) в адміністративному порядку.

Аналіз норм Кримінального процесуального кодексу України дає змогу виділити такі види затримання:

1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. ст. 187–191 КПК України);

2) затримання без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення: законне затримання (ст. 207 КПК України) та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України).

Ці види затримання розрізняються за цільовим призначенням, суб'єктами їх здійснення, підставами та процесуальним порядком застосування.

1. *Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу* (ст. ст. 187–191 КПК України).

Даний вид затримання відрізняється від інших видів затримання наступним:

– метою – здійснюється з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу. Тоб-

то для забезпечення участі особи в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, коли для забезпечення об'єктивності такого розгляду необхідною умовою є особиста присутність на судовому засіданні особи, щодо якої розглядається це питання;

– строком затримання – до 36 годин (ч. 1 ст. 191 КПК України);
– юридичною підставою – затримання з метою приводу здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу.

Процесуальний порядок прийняття рішення про затримання

Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором звертається з клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого, яке може бути подане:

– одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під вартою;
– після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику;
– після неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю (ст. 188 КПК України).

Слідчий суддя, суд не має права відмовити в розгляді клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного, обвинуваченого, навіть якщо існують підстави для затримання без ухвали суду про затримання з метою приводу.

Клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу розглядається слідчим суддею, судом негайно після одержання цього клопотання. Розгляд клопотання здійснюється в закритому судовому засіданні за участю прокурора. Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу складається з дотриманням вимог, визначених у ч.ч. 1, 2 ст. 190 КПК України.

Слідчий суддя, суд відмовляє у наданні дозволу на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу, якщо прокурор не доведе, що:

– зазначені у клопотанні про застосування запобіжного заходу обставини вказують на наявність підстав для тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого;
– є достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений переховується від органів досудового розслідування;
– одержавши відомості про звернення слідчого, прокурора до суду із клопотанням про застосування запобіжного заходу, підозрюваний, обвинувачений до початку розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу вчинить дії, які є підставою для застосування запобіжного заходу й зазначені у ст. 177 КПК України.

Ухвала про відмову в наданні дозволу на затримання з метою приводу може бути оскаржена в порядку, передбаченому КПК України. При цьому ухвала про дозвіл на затримання оскарженню не підлягає.

Слідчий суддя, суд за клопотанням прокурора має право вирішити питання про повторне затримання з метою приводу в порядку, передбаченому КПК України. Причому повторне звернення до суду з клопотанням про дозвіл на затримання однієї і тієї ж особи по тому самому кримінальному провадженню після винесення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у задоволенні такого клопотання можливе лише при виникненні нових обставин, які підтверджують необхідність тримання особи під вартою.

Процесуальний порядок виконання ухвали слідчого судді, суду про затримання

Службова особа, яка на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання, затримала особу, зобов'язана негайно вручити їй копію зазначеної ухвали.

Уповноважена службова особа (особа, якій законом надане право здійснювати затримання), яка затримала особу на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання або у якої під вартою тримається особа, щодо якої діє ухвала про дозвіл на

затримання, негайно повідомляє про це слідчого, прокурора, зазначеного в ухвалі.

Якщо після затримання підозрюваного, обвинуваченого з'ясується, що він був затриманий на підставі ухвали про дозвіл на затримання, яка відкликана прокурором, підозрюваний, обвинувачений має бути негайно звільнений уповноваженою службовою особою, під вартою якої він тримається, якщо немає інших законних підстав для його подальшого затримання.

Певні особливості має затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків. Таке затримання службова особа здійснює тільки в присутності офіційних представників цього розвідувального органу.

Не пізніше 36 годин з моменту затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду особа повинна:

– бути звільнена;
– або доставлена до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу (ч. 1 ст. 191 КПК України).

У ст. 209 КПК України визначено час, з якого особа вважається затриманою – з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Певні особливості має визначення місця затримання особи на транспорті, а саме:

– у разі затримання на транспорті місцем затримання вважається територія району, на якій особа затримана;
– у разі затримання особи на громадському транспорті, незапланована зупинка якого неможлива без зайвих труднощів, місцем затримання вважається територія району, на якій розташована найближча попутна зупинка громадського транспорту;
– у разі затримання особи на авіаційному або морському транспорті під час здійснення рейсу за межі державного кордону України місцем затримання вважається порт у межах державного кордону України, в якому почався цей рейс.

Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу втрачає законну силу з моменту:

1) приводу підозрюваного, обвинуваченого до суду;

2) закінчення строку дії ухвали, зазначеного в ній, або закінчення шести місяців із дати постановлення ухвали, у якій не зазначено строку її дії;

3) відкликання ухвали прокурором.

Наголосимо, що зазначений вище різновид затримання із запобіжного заходу фактично перетворюється на примусовий захід забезпечення явки підозрюваного чи обвинуваченого для розгляду подання.

2. *Затримання без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення* регулюється у таких нормах:

– законне затримання (ст. 207 КПК України);
– затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України).

У ч. 1 ст. 207 КПК України визначено, що ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду. Втім, затримання може здійснюватися без ухвали слідчого судді уповноваженою на те службовою особою (ст. 208 КПК України) та будь-якою особою (ст. 207 КПК України) за наявності визначених в законі підстав. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України кожен має право затримати будь-яку особу, крім осіб, зазначених у ст. 482 КПК України, за наявності таких підстав:

1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

При цьому кожен, хто не є уповноваженою службовою особою і затримав відповідну особу, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Відповідно до ч. 1 ст. 208 КПК України уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення (необхідно пам'ятати, що замахом є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення правопорушення, передбаченого відповідною статтею КК України, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі (ст. 15 КК України));

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за таких умов:

– якщо затримана особа підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі;
– якщо особа підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 3 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але при цьому підозрюваний не виконав обов'язків, покладених на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

При затриманні уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави для затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування

відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірки обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених ст. 104 КПК України, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень ст. 209 КПК України; підстави для затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору.

Науковці зазначають, що у практичному сенсі досить важливо, щоб вся інформація стосовно місця затримання та періоду часу, протягом якого продовжується позбавлення волі, заносилася до протоколу. Це має виняткове значення для забезпечення можливості оскарження законності й обґрунтованості затримання та зобов'язує органи, які здійснюють затримання, суворо дотримуватися вимог закону щодо його процедури, підстав, строків, порядку процесуального закріплення. Тому в міжнародних документах, у яких встановлено стандарти поводження з в'язнями, наголошено на деталізації всіх обставин затримання у відповідному протоколі. Зокрема, у Зводі принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі, міститься вимога стосовно необхідності занесення до протоколу всіх відомостей про причини затримання, час, відповідних посадових осіб правоохоронних органів, які здійснювали затримання, а також точні дані щодо місця тримання. Занесення до протоколу відомостей про осіб, які здійснювали затримання, має важливе значення й при судовому розгляді скарг з приводу незаконного поводження із затриманою особою.

Уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством.

Про кожне затримання уповноважена службова особа одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування.

За наявності підстав для обґрунтованої підозри, що доставлення затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно, слідчий зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб.

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати *72 годин* з моменту затримання.

Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа *не пізніше 60 годин* з моменту затримання повинна:

– бути звільнена;
– або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу (ст. 211 КПК України).

Відповідно до вимог ст. 192 КПК України прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а якщо це неможливо – до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана.

У підрозділі органу досудового розслідування мають бути призначені одна або кілька службових осіб, відповідальних за перебування затриманих. При цьому відповідальними за перебування затриманих не можуть бути слідчі.

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана:

1) негайно зареєструвати затриманого;

2) роз'яснити затриманому підстави для його затримання, права і обов'язки;

3) звільнити затриманого негайно, після зникнення підстави для затримання або спливу строку для затримання, передбаченого у ст. 211 КПК України;

4) забезпечити належне поводження із затриманим та дотримання його прав, передбачених Конституцією України, КПК України та іншими законами України;

5) забезпечити запис усіх дій, що проводяться із залученням затриманого, у тому числі час їх початку та закінчення, а також осіб, які проводили такі дії або були присутні при проведенні таких дій;

6) забезпечити невідкладне надання належної медичної допомоги та фіксацію медичним працівником будь-яких тілесних ушкоджень або погіршення стану здоров'я затриманого. До складу осіб, що надають затриманому медичну допомогу, за його бажанням може бути допущена конкретна особа, що має право на зайняття медичною діяльністю.

Відповідно до вимог ст. 213 КПК України уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи. Якщо уповноважена службова особа, що здійснила затримання, має підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа зашкодить досудовому розслідуванню, вона може здійснити таке повідомлення самостійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності.

У разі затримання неповнолітньої особи уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це її батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування.

При затриманні співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним службових обов'язків уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган.

Окрім цього, уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги.

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана перевірити дотримання зазначених вище вимог, а в разі нездійснення повідомлення про затримання – здійснити ці дії самостійно.

У КПК України закріплено особливості затримання окремих категорій осіб. Так, затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків і пов'язані з цим особистий обшук та огляд його речей застосовуються тільки в присутності офіційних представників цього органу.

У ст. 482 КПК України визначено, що затримання судді, народного депутата України або обрання стосовно них запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту до ухвалення обвинувального вироку судом не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України.

Порядок звільнення особи з-під варти передбачено у ст. 202 КПК України, де зазначається, що:

– у разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно;
– у разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання;
– у разі застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, негайно доставляється до місця проживання і звільняється з-під варти, якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло цілодобово; або негайно звільняється з-під варти та зобов'язується невідкладно прибути до місця свого проживання – якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло в певний період доби.

Прокурору необхідно знати, що відповідно до вимог п. 2 ст. 15 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» у районі проведення антитерористичної операції посадові особи, залучені до операції, мають право затримувати і доставляти в органи внутрішніх справ осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення чи інші дії, що перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до антитерористичної операції, або дії, пов'язані з несанкціонованою

спробою проникнення в район проведення антитерористичної операції і перешкоджання її проведенню.

У ст. 15-1 зазначеного Закону регулюються особливості превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності.

Так, для відвернення терористичних загроз у районі проведення антитерористичної операції відповідно до кримінального процесуального законодавства України з урахуванням особливостей, встановлених вказаним Законом, може здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години.

Граничний строк превентивного затримання не може перевищувати 30 діб.

Підставою для превентивного затримання є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою терористичної діяльності.

Превентивне затримання здійснюється за вмотивованим рішенням начальника Головного управління (управління) Служби безпеки України або начальника Головного управління (управління) Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, у відповідній області, містах Києві та Севастополі за згодою прокурора та без ухвали слідчого судді, суду.

Копія рішення про превентивне затримання особи, причетної до терористичної діяльності, на строк понад 72 години невідкладно надається затриманій особі, а також негайно направляється до слідчого судді, суду відповідної юрисдикції разом із клопотанням про обрання належного запобіжного заходу стосовно цієї особи.

Превентивне затримання особи не може продовжуватися після розгляду слідчим суддею, судом клопотання про обрання належного запобіжного заходу стосовно цієї особи.

Крім того, у ст. 615 КПК України регламентується *особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції*, а саме, на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проводиться антитерористична операція у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, перед-

бачених ст.ст. 163, 164, 234, 235, 247 та 248 КПК України, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 109–114-1, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 КК України, ці повноваження виконує відповідний прокурор.

Питання організації прокурорського нагляду за додержанням законів при застосуванні запобіжних заходів регулюються наказом Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні», який має на меті забезпечення ефективного нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, в тому числі у формі процесуального керівництва ним, підтримання державного обвинувачення, оскарження судових рішень і здійснення інших передбачених законом повноважень з цих питань.

Наказ зобов'язує керівників органів прокуратури та галузевих підрозділів апаратів прокуратур усіх рівнів здійснювати контроль за законністю застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Враховуючи, що запобіжний захід у вигляді тримання під вартою є винятковим, клопотання про його застосування слід подавати виключно у разі, якщо іншими запобіжними заходами неможливо забезпечити виконання підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків чи запобігти передбаченим законом ризикам.

У кожному випадку погодження клопотань про продовження строків тримання підозрюваних під вартою, якщо це пов'язано з неналежним виконанням службових обов'язків, слід проводити відповідну перевірку, результати якої розглядати на оперативних нарадах.

Прокурори зобов'язуються вживати заходів до запобігання незаконному адміністративному затриманню осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. Забезпечувати неухильне дотримання прав підозрюваного, у тому числі припинення обмежень, яких він зазнав у зв'язку із застосуванням указаного запобіжного заходу, після закінчення дії відповідної ухвали суду або її скасування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові та інші джерела

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1382535663427553
4. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1789-XII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12/print1389888064627925
5. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 року № 3352-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 360.
6. Перелік майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком. Кримінальний кодекс України (додаток) // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2003-05
7. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-XII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12/print1382535663427553
8. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12
9. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-15/print1389944322589194
10. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12 серпня 2014 року № 1631-VII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1631-18
11. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 1 грудня 1994 року № 266/94-ВР // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80/int1360050p27620 1189

12. Про ратифікацію Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах: Закон України від 10 листопада 1994 року № 240/94-ВР // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/94-%D0%B2%D1%80

13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року: ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року, набула чинності 11 вересня 1997 року // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.

14. Про ратифікацію Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: Закон України від 24 січня 1997 року № 33/97-ВР // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/33/97-%D0%B2%D1%80

15. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/print1360675237537374

16. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80

17. Про ратифікацію Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 26 січня 1987 року № 3484-XI // Офіційний веб-портал Верховної Ради РСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3484-11

18. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 року № 2148-VIII // Офіційний веб-портал Верховної Ради РСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2148-08

19. Про ратифікацію Конвенції про права дитини: постанова Президії Верховної Ради УРСР від 27 лютого 1991 року № 789-XII // Офіційний веб-портал Верховної Ради УРСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/789-12

20. Загальна Декларація прав людини: резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

21. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_282

22. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку: прийняті ООН 7 вересня 1990 року

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_334

23. Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування: прийняті ООН 7 грудня 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_859

24. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями: прийняті ООН 30 серпня 1955 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_212

25. Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: прийнята ООН 9 грудня 1975 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_084

26. Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином: резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 року № 43/173 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_206

27. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила): резолюція № 45/110 Генеральної асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_907

28. Основні принципи поводження з в'язнями: резолюція 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_230

29. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила): резолюція 40/33 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211

30. Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі: прийняті ООН 14 грудня 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_205

31. Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства: рекомендація R (2000) 19 Комітету міністрів держав-членів Ради Європи // Вісник прокуратури. – 2001. – № 2. – С. 71–77.

32. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ткачов проти України» від 13 грудня 2007 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 31. – Ст. 1031.

33. Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2012 року № 27 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

34. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF

35. Положення про порядок застосування електронних засобів контролю: затверджено наказом МВС України від 9 серпня 2012 року № 696, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 5 вересня 2012 року за № 1503/21815 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12/print1383303243036308

36. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4гн [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102

37. Інструкція з діловодства в органах прокуратури України: наказ Генерального прокурора України від 15 січня 2013 року № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/1nordoc.ntml

38. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України від 26 серпня 2014 року № 872/88/537, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27 серпня 2014 року за № 1038/25815 [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14

39. Про узагальнення судової практики розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 лютого 2014 року № 4 // Пленум Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-14

40. Про деякі питання застосування Розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 листопада 2012 року № 1735/0/4-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1735740-12

41. Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з екстрадицією: постанова Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 року № 16 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 3. – С. 6–10.

42. Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 8 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 6. – С. 20–24.

43. Про практику застосування судами застави як запобіжного заходу: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1999 року № 6, зі змінами, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України від 6 червня 2003 року // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 3. – С. 10–13.

44. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 року № 511-550/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13/print1389888064627925

45. Розгляд слідчими суддями клопотань про застосування запобіжних заходів: узагальнення судової практики за 2013 рік, проведене Світловодським міськрайонним судом // Світловодський міськрайонний суд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sv.kr.court.gov.ua/sud1121/stat/96192

Наукові джерела

1. *Баулін О.В.* Затримання та взяття під варту в Україні: стан, проблеми удосконалення законодавства та практики його застосування: посіб. / О.В. Баулін, О.В. Беца, М.І. Сірий та ін. – К.: Атіка, 2002. – 96 с.

2. *Білоусов О.І.* Затримання підозрюваного у кримінальному процесі: моногр. / О.І. Білоусов, С.М. Смоков. – Одеса: [б. в.], 2009. – 112 с.

3. *Благодир А.А.* Застосування примусу під час провадження слідчих дій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А.А. Благодир. – К., 2009. – 17 с.

4. *Борисов В.І.* Проблеми затримання та взяття під варту на досудовому провадженні по кримінальній справі: моногр. / В.І. Борисов, Н.В. Глинська, В.С. Зеленецький, О.Г. Шило. – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2005. – С. 352.

5. *Бортновська З.* Реалізація права на свободу і особисту недоторканність в українському кримінальному процесі / З. Бортновська // Право України. – 2003. – № 10. – С. 104–107.

6. *Галаган В.І.* Застосування деяких заходів процесуального примусу у світлі додержання конституційних прав і свобод людини / В.І. Галаган // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 1. – С. 59–63.

7. *Данченко Т.* Застава: історія розвитку та проблеми застосування / Т. Данченко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 1. – С. 106–108.

8. Досудове розслідування кримінальних справ: навч.-практ. посіб. / Ю.М. Грошевий, В.В. Вапнярчук, О.В. Капліна, О.Г. Шило; [за заг. ред. Ю.М. Грошевого]. – Х.: Фінн, 2009. – С. 130–187.

9. Застосування запобіжних заходів, альтернативних взяттю під варту, у кримінальному судочинстві України: посіб. викладача / Н.М. Ахтирська, О.Ю. Костюченко, Д.В. Кухнюк, В.Д. Новіков. – К.: Конус-Ю, 2009. – 236 с.

10. *Ільченко С.* Роль суду на досудових стадіях провадження кримінальних справ в аспекті обмеження конституційного права особи на недоторканність житла й іншого володіння / С. Ільченко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 1. – С. 115–119.

11. *Макбрайд Дж.* Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес / Дж. Макбрайд. – К.: К.І.С., 2010. – 576 с.

12. *Маляренко В.Т.* До питання про запобіжні заходи в кримінальному процесі / В.Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 4. – С. 41–44.

13. М*аляренко В.Т.* Найпоширеніші помилки та порушення законів, які допускаються при провадженні дізнання і попереднього слідства / В.Т. Маляренко // Право України. – 2001. – № 3. – С. 15–20.

14. *Пилипчук П.П.* Обрання судом запобіжного заходу у вигляді взяття під варту в стадії досудового розслідування кримінальної справи / П.П. Пилипчук // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 6. – С. 44–49.

15. *Рожнова В.В.* Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаних з ізоляцією особи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В.В. Рожнова. – К., 2003. – 18 с.

16. *Рожнова В.В.* Поміщення особи у медичний заклад: пропозиції до нового КПК України / В.В. Рожнова // Право і безпека. – 2003. – № 4.

17. *Рожнова В.В.* Щодо поняття «затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину» / В.В. Рожнова // Право України. – 2001. – № 8. – С. 86–89.

18. *Смоков С.М.* Гарантії застосування заходів кримінально-процесуального примусу у кримінальному судочинстві України: моногр. / С.М. Смоков, К.Г. Горелкіна. – Одеса: Астропринт, 2012. – 152 с.

19. *Тищенко О.І.* Запобіжний захід у вигляді взяття під варту: проблеми обрання та оскарження в досудовому провадженні по кримінальній справі: моногр. / Тищенко О.І. – Х.: Фінн, 2008. – 176 с.

Заліско О.І., Банчук М.В., Рябенко М.В., Мухін В.В.,
Наджафов О.Г., Назарчук К.Є., Слободзян А.П., Ульмер Е.С.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
зі здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження

Редактори:
З.В. Пономаренко
Т.І. Рябокінь

Верстка
О.М. Колосюк

Формат А5. Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Petersburg.
Умовн.-друк. арк. 7,625. Обл.-вид. арк. 5,7.
Наклад 35 прим. Підписано до друку 31.10.2014
Зам. № 437

Виготовлення оригінал-макета та друк

Видавничий центр
Національної академії прокуратури України,
вул. Мельникова, 81-б, Київ, 04050

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4 001 від 10.03.2011